

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Уряди Української Держави гетьмана
Павла Скоропадського»**

студента IV курсу, групи СОІ–41
спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Паньків Михайла Сергійовича
Керівник:

Міщук Андрій Іванович
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:
Пилипів Ігор Васильович
доктор історичних наук

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського, формування органів влади	8
2. Головні засади внутрішньої і зовнішньої політики кабінетів Ради Міністрів.....	16
2.1. Микола Сахно-Устимович.....	16
2.2. Микола Василенко.....	18
2.3. Федір Лизогуб.....	20
2.4. Сергій Гербель.....	37
3. Методика формування громадянської компетентності на основі уряду Української Держави.....	42
Висновки.....	56
Список використаних джерел.....	59
Додатки.....	65

Вступ

Актуальність дослідження. За часів періоду української революції 1917-1921 рр. в Україні виникало чимало різних режимів та урядів. Серед них чільне місце посідає гетьманат Павла Скоропадського. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського, що існувала з квітня по грудень 1918 року, є однією з найяскравіших і водночас суперечливих сторінок в історії України. Цей період, що виник на тлі Першої світової війни та розпаду Російської імперії, став ключовим моментом у боротьбі за українську державність і національне самовизначення.

Відновлення гетьманату Скоропадського мало на меті стабілізацію політичної ситуації, економічне піднесення та зміцнення національної ідентичності. Уряд гетьмана реалізував низку важливих реформ у сферах адміністрації, економіки, культури та освіти. Попри обмежений термін свого існування, режим Скоропадського заклав основи для подальшого розвитку української державності та зіграв важливу роль у формуванні національної свідомості.

Актуальність дослідження полягає в необхідності переосмислення історичних уроків доби Скоропадського для сучасної України. Аналіз цього періоду дозволить глибше зрозуміти процеси державотворення, виклики та можливості, що стояли перед українським народом, а також витоки багатьох сучасних політичних і соціальних проблем.

Таким чином, дане дослідження спрямоване на поглиблене вивчення історії урядів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського та її значення в контексті розвитку української державності.

Дослідження урядів Української Держави періоду гетьманату Павла Скоропадського є актуальним з кількох ключових причин, які мають важливе значення для розуміння сучасних процесів державотворення в Україні та формування національної ідентичності.

Аналіз діяльності урядів Скоропадського дозволяє глибше зрозуміти причини та наслідки подій, які вплинули на подальший розвиток української

державності. Вивчення цього періоду сприяє формуванню національної свідомості, розумінню складного шляху до незалежності та боротьби за державність, що має велике значення для патріотичного виховання молоді.

Досвід урядів Скоропадського є важливим для сучасної України, яка стикається з викликами у сфері зміцнення державного суверенітету та територіальної цілісності.

Об'єкт дослідження: діяльність Урядів Ради Міністрів Української Держави гетьмана П. Скоропадського..

Предмет дослідження є особливості та тенденції діяльності чотирьох складів Ради Міністрів Української Держави П. Скоропадського, сновні напрямки діяльності урядів.

Метою даної дипломної роботи є всебічне дослідження урядів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського, аналіз їхньої структури, основних напрямків діяльності, досягнень та невдач. Особлива увага приділяється політичним, економічним і соціальним аспектам урядування, а також впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на політику гетьманату.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати основні причини утворення Української Держави гетьмана П. Скоропадського
- розглянути формування вертикалі влади в Українській Держави гетьмана П. Скоропадського
- дослідити головні засади внутрішньої і зовнішньої політики трьох складів Ради Міністрів
- оцінити головні здобутки і прорахунки урядів Української Держави
- охарактеризувати основні методи та особливості висвітлення даної теми в шкільній та позашкільній освіті.

Хронологічні межі. Досліджуваний період охоплює час з квітня по грудень 1918 року, тобто період існування Української Держави(гетьманату). Нижньою межею роботи є 29 квітня 1918 р. тому що тоді було проголошено створення Української Держави, а верхня межа датується 14 грудня 1918 р. адже тоді було

підписано «Постанову Ради Міністрів Української Держави про складання повноважень» та влада передалась Директорії.

Територіальні межі. Територіальні межі дослідження охоплюють територію Української Держави у 1918 році, яка включала більшість сучасних українських земель. Зокрема, це Київщина, Волинь, Поділля, Полтавщина, Харківщина, Чернігівщина, Катеринославщина, Херсонщина, Холмщина, Поліська округа, Таврійська округа, велися перемовини про приєднання Криму, та перемовини про злуку з Кубанню).

Стан наукової розробки. При написанні дипломної роботи мною було використано ряд джерел. Серед головних мною використана праця Д. Дорошенка «Історія України 1917-1923 рр. Українська Гетьманська Держава»[4] та «Спогади» П. Скоропадського[8] вони є вельми ґрунтовними джерелами інформації при дослідженні Української держави та її урядів. З огляду на поставленні дослідницькі завдання та з метою більш глибокого історіографічного аналізу сучасної літератури можна поділити на кілька груп. Перша – це спеціальні історичні праці, присвячені безпосередній діяльності членів Уряду Ради Міністрів. Друга – це дослідження роботи тогочасних міністерств та певних галузевих сфер. Третя – новітні узагальнюючі праці по історії України ХХ ст., де висвітлено діяльність урядових структур Української Держави.

Серед помітних праць використаних в дослідженні варто наголосити на праці Р. Пирого «Діяльність урядів Гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір»[22], котре найкраще на даний час комплексне дослідження, в якому висвітлено тему урядів Української Держави. У роботі автор досліджує діяльність уряду, зосереджуючись на персональному внеску кожного міністра в розбудову Української Держави та її законодавства. Це є важливим, оскільки дозволяє простежити, як функціонувало конкретне міністерство залежно від особистості та дій того чи іншого міністра. Згаданий автор відомий ще також і своїми статтями в яких висвітлюється дана тема[21, 23, 24, 25]. Також вагоме наукове видання «Уряди України у ХХ ст.»[28] котре подає доволі розлогий

нарис діяльності всіх кабінетів міністрів гетьманату. Також важливими для дослідження даного періоду державотворення були видання газети «Державний вістник» [1, 2, 3, 5, 9, 10, 11] котрі містять в собі велику кількість інформації про законодавчу діяльність гетьманату. Також в праці використанні доробки таких науковців як М. Несук [19], В. Дмитришин. [17], В. Савченко [49], Г. Папакін [20], В. Верстюк [13, 14].

Методологічна основа. Базисом дипломної роботи є принцип об'єктивності та історизму. Принцип об'єктивності зумовлений справедливим, неупередженим ставленням до наведених у роботі фактів та процесів, критичний аналіз думок котрі зустрічались в процесі дослідження. Принципи історизму дав змогу розглянути процес створення та функціонування уряду Української Держави. Під час написання роботи бібліографічний фактор відіграв важливу роль, котрі передбачають дослідження історичних явищ та процесів крізь призму життя та діяльності видатних постатей нашої історії.

Робота написана з використання логічного, історичного, порівняльного, абстрагувального та структурно-системного методів.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, порівняння та всебічного вивчення. Відповідно до поставленої мети і завдання роботи, було задіяно також порівняльно-історичний метод та метод систематизації джерел задля конкретизації проблеми роботи. Автор, дотримуючись хронологічного викладу матеріалу, задіює методи історичного та структурного аналізу. Окрім того відбувається перехресне вивчення інформації взятих з наукових публікацій, що одночасно доповнюється аналізом фактичних даних.

Наукова новизна дипломної полягає в системному розгляді історії урядів Української держави, та дослідженні методики формування громадянської компетентності на основі урядів Ради Міністрів. Дослідження дозволяє на основі наявного джерельного та історіографічного матеріалу зробити спробу комплексного та всебічного вивчення даної проблематики. Дана тематика дослідження має наукову новизну, адже його результати вносять внесуть

важливий внесок у вивчення історії гетьманату, окрім того описано інноваційні процеси та методи введення даної теми на уроків історії та позашкільній роботі з учнями.

Практичне значення дипломної роботи полягає у можливості використання при проведенні занять з історії України у 10 класі, та під час позакласних занять. Також варто використовувати різноманітних тематичних лекціях, семінарах, наукових конференціях та вузько спеціалізованих гуртків з історії, дає змогу розширено підносити матеріал з академічним нахилом. Окрім того матеріал можна використати під час підготовки та проведення практичних занять у ВНЗ з таких дисциплін як: «Історія України», «Актуальні проблеми Української революції 1914-1923 рр. в шкільних курсах історії», «Українці у визвольній боротьбі 1914-1923 рр.» та інші

Структура дипломної роботи складається з вступу, трьох розділів та 4 підрозділів у 2 розділі, висновків, списку використаних джерел (53 позицій), та додатків.

Розділ 1. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського, формування органів влади

Українська революція 1917-1921 рр. бачила чимало різних урядів та режимів, проте вагоме місце серед цих державних утворень посідає гетьманат П. Скоропадського. Його прихід до влади є однією з найбільш дискусійних подій історії України.

9 лютого 1918 р. у Бресті укладено мирний договір з країнами Четверного Союзу(Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина) і українською народною республікою. Дана угода була детермінована стрімким розвитком подій на військово-політичній арені. Четверний союз бачив Україну як джерело постачання агрономічного продовольства, а УНР з свого боку намагалась залучитись військовою допомогою у боротьбі з більшовицькою навалою. За брестською мирною угодою Україна повинна була до 31 липня 1918 р. поставити до країн Четверного союзу 60 млн. пудів хліба, 2750 тис. пудів м'яса, та іншу сільськогосподарську продукцію і також промислову сировину. Через це мирна угода дістала другу назву «хлібний мир» (Brotfrieden)[25, с. 67].

Однак проблема з дотриманням угоди, через складність в постачанні необхідного продовольства, призвела до погіршення відносин УНР з Четверним союзом, і змусила Німеччину вдатися до повалення Центральної ради. Лідери центральної ради намагалися виправдати свою поразку, так наприклад М. Грушевський визнавав, що «німецька військова сила стала рішучим фактором в Україні»[24, с. 47].

Історик Дмитро Дорошенко не відкидає впливу німців на прихід до влади гетьмана Павла Скоропадського, але вважає, що саме праві сили українського суспільства отримали підтримку і довіру союзників. Одночасно, не відповідає історичним реаліям твердження автора про невторчання німців у здійснення перевороту[25, с.68].

О. Севрюк, голова української дипломатичної делегації звернувся до німецьких представників з заявою в котрій наголошувалося, що більшовики розпочали війну проти УНР. Появляється надія що німецький народ не

поставиться байдуже до страждань українського народу і прийде їм на допомогу [19, с. 131].

Справжню мету військової допомоги Україні розповідав у своїх спогадах М. Гофман: «Коли центральні держави хочуть мати хліб із хлібного миру з Україною, то мусять самі його взяти. Ми сказали «а» і мусимо сказати «б»»[24, с. 49].

Договір почав діяти і вже 18 лютого війська Четверного союзу зайшли в Україну. Унаслідок початку наступу німецьких військ рада народних міністрів видала відозву до українського народу. Ця відозва пояснювала причини прийняття військової допомоги. Таку ж саму відозву було оприлюднено у Бресті українською мирною делегацією. Вона різнилась вагомою антиросійською налаштованістю, і спробою переконати українців у дружніх намірах Четверного союзу. Зокрема у відозві говорилось: «Віднині німці вже не вороги нам, і ми кличемо всіх громадян Української Народної Республіки спокійно і довірливо зустрічати німецьке військо і ставати разом із ним до оборони рідного краю від кацапських розлючених підкуплених банд»[19, с. 134-135].

Із подальшим просуванням військ Четверного союзу територіями України їхні стосунки з українським населенням погіршувались. До Центральної Ради так і надходили і надходили скарги про свавілля вчиненні німецькою і айстро-угорською арміями[25, с. 73].

Розуміючи плачевність і тонкість свого становища у зв'язку із запрошенням іноземної військової допомоги діячі УНР певний час намагались не надавати розголосу грабіжницькій поведінці військ Четверного союзу. Втручання німців і австро-угорців набрало такої гостроти, що вони майже на кожному засіданні Малої ради вони вносили запити. Наприклад 24 березня Б. Матюшенко від імені своєї фракції (УСДРП) вимагав розслідувати факти насильства щодо селян вчинені польськими легіонерами[27, с. 224].

Одночасно Центральна Рада і рада народних міністрів УНР на посилення агресивності з боку Четверного союзу реагувала досить пасивно. Причини такої поведінки були породжені декількома чинниками. В першу чергу Україна була

ініціатором запрошення військ Четверного союзу, отже мала терпляче чекати закінчення їх визволення. По-друге, не було прописано договірно-правових умов за Брестським миром про перебування іноземних військ на території України. І останнє, німецьке командування швидко розчарувалося в керівництві УНР щодо здатності навести спокій і лад у краї. А без цього країни Четверного союзу не могли реалізувати цілі «хлібного миру»[25, с. 74].

Важливим каналом інформування для німецького уряду став барон Ф. Штольценберг. Вже тоді він припускав можливість зміни уряду в Україні: «Отримаємо ми хліб від нинішнього уряду, який не може довго утриматися, чи від іншого — це байдуже»[17, с. 107].

Німці вели активний пошук нового правителя України. Беззаперечно поза увагою В. Гренера не могла бути не поміченою діяльність новоствореної організації – Української народної громади котра мала консервативно-ліберальне спрямування, та її лідера П. Скоропадського. Коли П. Скоропадський намагався дізнатися як відреагують на переворот німці, вони почали з ним контактувати [25, с. 78].

Штаб В. Гренера приступив до здійснення перевороту в Україні. Документи розповідають про системний характер здійснюваних заходів, яке поділяється на дві складові – політичну і військово-організаційну. Вже 24 квітня надійшов наказ німецькому гарнізону на випадок спротиву зайняти будинки Центральної Ради, Генерального штабу, військового міністерства, уряду, військового міністерства, установи зв'язку[17, с. 113].

Цього ж вечора В. Гренер запросив до штабу П. Скоропадського, і за його словами запропонував вислухати проект угоди із ним. Це по факту був ультиматум: визнати договори Центральної Ради з німцями; встановити правильний контроль за вивозом продовольства; врегулювати валютні відносини; гарантувати отримання продуктів німецькими гарнізонами на місцях; впорядкувати судочинство; скликати сейм лише за умови дозволу німецької влади; відновити вільну торгівлю; надати преференції на купівлю хліба та

сировини Німеччині. Дані умови П. Скоропадський прийняв безвідмовно[25, с. 79-80].

П. Скоропадський мав добре враження про В. Гренера через відсутність бажання заграбастати і скористатись. Що правда В. Гренер усіх карт не розкривав. Він наполягав щоб П. Скоропадський власними силами вчинив переворот. При цьому В. Гренер кілька разів наголосив: «Ми у ваші справи не втручаємося» [8, с. 148].

Переконавшись у підтримці з боку німецького командування, П. Скоропадський розгорнув активну підготовку до державного перевороту після того як переконався остаточно у підтримці німецького командування. В. Дашкевич-Горбацький очолив Військовий штаб. Готував проекти установчих актів О. Палтов.

Одночасно вже були визначені кандидатури до нового уряду котрим повинен був керувати М. Сахно Устимович[25, с. 81].

У своїх спогадах П. Скоропадський пише «28-го квітня мені нічого не приходилося робити, все вже було». Майбутній гетьман поїхав до пам'ятника Володимирові Великому, де сказав: Будь що буде, але піду чесно. Зумію допомогти країні — буду щасливий, не впораюся — совість моя чиста: особистих цілей у мене нема»[8, с. 153].

У вечорі 28 квітня в будинку П. Скоропадського, архієпископ Никодим, благословив гетьмана, адже наступний день мав стати переломним, на ваги терезів ставилась доля української державності.

29 квітня Центральна Рада зібралась на засідання, яке стало останнім. Члени Ради, поспіхом відразу в трьох читаннях ухвалили Конституцію УНР – «Статут про державний устрій, права і вольності Української Народної Республіки». А тим часом повернулись посланці на чолі з В. Голубовичем, котрі відправились до німецького посольства давши повноваження, у разі потреби заявити про готовність нинішнього уряду піти у відставку, новому ж уряду Центральна Рада доручить переглянути земельний закон із завданням пристосувати його до

потреб життя. На що А. Мумм відповів фразою: *Zu spat!*»(пізно)[8, с. 326,329-330].

Цього ж дня розпочав роботу близько одинадцятої години Хліборобський конгрес у цирку Петра Крутикова «Hippo Palace», на який прибуло понад 6 тис. делегатів. Ключову роль на ньому відіграв Союз земельних власників, котрий взяв на себе не тільки матеріальне забезпечення делегатів, але й реалізацію порядку денного, точніше сценарію за котрим П. Скоропадського проголошено гетьманом України. Безумовно такий сценарій існував і динамічно реалізовувався президією конгресу і головуєчим М. Вороновичем[25, с. 82-83].

П. Скоропадський стверджував у своїх спогадах, що переворот планувався на 30 квітня, але отримавши інформацію про хід конгресу він вирішив діяти. Не очікуючи ночі збройні загони отримали наказ про виступ, а сам гетьман прибув на зібрання і був проголошений гетьманом усієї України. На зібранні він оголосив коротку промову: «Не для власної користі я беру на себе тягар тимчасової влади. Ви самі знаєте, що скрізь шириться анархія і що тільки тверда влада може навести порядок. На вас, хлібороби, і заможні кола населення я буду спиратись і молю Бога, щоб Він дав нам сили та твердість урятувати Україну»[49, с. 137].

Упродовж ночі основні державні установи оперативно були взяті під контроль загонами нової влади, майже без жодного опору. Центральна Рада практично не проявила волю до спротиву. О. Жуковського військового міністра, напередодні заарештували німці, міністр внутрішніх справ М. Ткаченко змушений був переховуватись. Січові стрільці зайняли нейтралітет і були роззброєнні.

Перший установчий акт П. Скоропадського «Грамоті до всього Українського народу» котрий датується 29 квітня 1918 р. говорилося про те, що: «Управління Україною буде провадитис через посредство призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточному обґрунтованні нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України» [1]. Виходячи з повноправного права на гетьмана на владу в державі, Рада міністрів

конституювалася як інструмент управління Україною. В грамоті гетьман П. Скоропадський наголошує на тому, що тільки тимчасово бере владу на себе, до скликання Українського Союму та титулує себе гетьманом всієї України. Центральну та Малу Ради було розпущено, а міністрів попередників звільнено з своїх посад. Цей розпуск був однією з умов німецької сторони. В тій же грамоті говорилось про створення нового уряду Рада Міністрів.

Також разом з «Грамотою» цього дня були оприлюднені «Закони про тимчасовий устрій України», котрі стали конституційною основою нової влади. В них проголошувався перехід до одноосібної влади гетьмана. Скоропадський відмовився від монархічної і відмовився від підготовленого його радником О. Палтовим проектом проголошення Української Держави як київського князівства та галицького королівства. Але також він не погодився на запропонований соціалістами-федералістами титул гетьмана як тимчасового президента України. П. Скоропадський розумів, що в період анархії і розладу лише одноосібна сильна влада здатна вивести країну з кризи[20, с. 63].

Особливістю державного будівництва за часів П. Скоропадського була іноземна військова присутність в Україні. Гетьман з обережністю ставився до Австрійських і Німецьких військових чинів, розуміючи при тому їхню незацікавленість у створенні могутньої Української Держави, а по-друге розуміючи що результати війни складуться не на користь Четверного союзу. Тому П. Скоропадський дотримувався нейтралітету і очікував того ж і від Німецького і Австрійського командування[28, с. 90].

Отже, історична реконструкція передумов створення Української Держави П. Скоропадського, головних рушіїв та перебігу квітневого перевороту в Україні, дає змогу зробити такі висновки. Саме складний хід подій першої світової війни відкрив Україні можливість державного та національного самовизначення. УНР проголосила незалежність та стала суб'єктом міжнародного права, уклала мирний договір з державами Четверного союзу. Німецьке командування, розуміючи, що саме вони детермінували появу суверенної УНР, не вбачали в ній самодостатнього та рівного партнера.

Розвиток військово-політичної ситуації, створеної більшовицьким наступом, вимусив Україну запросити термінової військової допомоги з боку Австрійського і Німецького військового командування. Поспішна згода Четверного союзу була зумовлена, в першу чергу потребами вирішення продовольчої проблеми, неабияк необхідної для продовження війни.

Вагома переміна внутрішньої політичної ситуації в Україні не залишила провід Центральної Ради намірів продовжувати соціалістичні перетворення, особливо в царині земельних відносин. Догматизм УНР в соціальній політиці інспірував гострий конфлікт між селянами та землевласниками. Ідеологія поміщиків на приватну власність була зрозумілішою та ближчою німецькому офіцерству.

Члени уряду В. Голубовича як головні представники України у стосунках з союзниками, виявилися не тільки недосвідченими керівниками та політиками, але також і слабкими аналітиками. Військова конвенція так і не була укладена, створюючи не тільки нові хвилі австрійсько-німецької реквізиції, але й одночасно селянського спротиву, ототожнення окупантів із українською владою, котра їх привела. Впевненість у гострій потребі Четверного союзу у продовольстві робить уряд УНР незмінним, як і надію на підтримку німецьких соціалістів, також були безплідними.

Марність спроб німецьких військових та дипломатичних чинників скерувати кермо соціального курсу УНР вправо, зростаючий скептицизм відносно можливості українського центрального уряду оволодіти ситуації на території, а пізніше і пряма загроза зриву поставок продовольства з України, все активніше підштовхували німецьке командування до потреби зміни Центральної Ради.

Не дивлячись на заманливу для Оберкомандо спокусу розв'язати українське питання введенням прямого імперського правління, його керівники, з огляду на можливий міжнародний та внутрішній резонанс, вирішили провести заміну уряду УНР методом державного перевороту.

Вибір майбутнього глави держави припав на відомого військового діяча, нащадка гетьманського роду Павла Скоропадського. Зрозуміло, що саме з цим великою мірою був пов'язаний вибір моделі держави у вигляді гетьманату.

Отже, створення Української Держави П. Скоропадського, було амбіційним, та складним проектом, в котрому в ході своєї реалізації стикнувся з багатьма зовнішніми та внутрішніми викликами. Не дивлячись на все це, відбулося формування Ради Міністрів Української Держави котра взяла на себе відповідальність за керуваннями державою в доволі складний час. Нова влада старалась встановити стабільність у країні та забезпечити розвиток освіти, економіки та культури.

Розділ 2. Головні засади внутрішньої і зовнішньої політики кабінетів Ради Міністрів

2.1. Микола Сахно-Устимович

Формування уряду було важливим завданням П. Скоропадського як глави Української держави. В умовах підготовки повалення Центральної Ради він не мав змоги на ґрунтовний підбір членів майбутнього кабінету міністрів. Саме найбільш діяльним членам української громади (згодом Українська народна громада) були запропоновані кілька перших урядових посад.

Кандидатура отамана (голови) Ради Міністрів погоджувалась П. Скоропадським разом з вищим німецьким командуванням (Оберкомандо). Головою уряду мав стати Микола Сахно-Устимович, один із фундаторів УНГ. До П. Скоропадського була послана делегація, котра висловила незгоду з кандидатурою голови уряду і запропонувала на дану посаду Ф. Лизогуба – колишнього голову Полтавського губернського земства. Гетьман погодився, однак заявив, що не знає яким чином позбутися М. Сахно-Устимовича [22, с. 63].

Негативної думки про першого отамана уряду був начальник гетьманського штабу Б. Стеллецький. Його характеристика також позначена неприязню до українців в оточенні П. Скоропадського. Але все ж таки 29 і 30 квітня М. Сахно-Устимович перебував на посаді отамана уряду ще не сформованої Ради Міністрів. Хоча офіційного його призначення на посаду голови уряду не було, проте його прізвище було під законами про тимчасовий державний устрій, що доводить його легітимізацію [22, с. 64].

У науково-документальному виданні «Уряди України у ХХ ст.» вміщені нариси про трьох голів уряду Української Держави – Федора Лизогуба, Миколу Василенка, і Сергія Гербея. Про М. Сахно-Устимовича говориться у виданні що йому не вдалося сформувати уряд. [28, с. 92]

Його обійшли увагою у виданні через нетривале виконання обов'язків голови уряду та невдачу з формуванням кабінету. Хоча в праці Д. Дорошенка описані обставини як його обрали, та намагання скласти уряд [4, с. 35-39]

Микола Миколайович Сахно-Устимович народився 1863 р. походив з давнього українського козацько-старшинського роду. Він був відомою постаттю на Полтавщині і брав активну участь у діяльності місцевого земства. М. Сахно-Устимович ще з молодих літ мріяв про відродження українського козацтва та гетьманства. М. Сахно-Устимович як і більшість поміщиків був лояльним до царської влади, проте він усвідомлював власну приналежність до українського шляхетського роду і намагався дотримуватися старих традицій. П. Скоропадський говорив про нього: «був прекрасним типом старого українця, дійсно не за страх, а за совість любив Україну» [8, с. 129]

Вже 30 квітня о пів на десяту ранку М. Сахно-Устимович і О. Палтов були викликані на нараду В. Гренера. У цій нараді взяли участь посол Німеччини А. Мумм, та військовий аташе полковник Ф. Штольценберг. Від Австро-Угорщини був радник посольства В. Принціг та М. Флейшман, військовий аташе. Представники Четверного союзу виступали з попередньо узгоджених позицій. У центрі уваги були два питання: визнання умов надання військової і економічної допомоги, та створення Ради Міністрів. На засіданні представники Четверного союзу наголосили що з створюваним кабінетом вони планують підтримувати відносини тільки де-факто, до наступних вказівок їхніх урядів. Це давало розуміння того що новий уряд вони вважають тимчасовим і не відміняють можливих змін у його складі. [22, с. 65].

Гетьман у спогадах писав, що і він сам не бачив здатність М. Сахно-Устимовича впоратись з такою складною справою. Ба більше, від самого початку розглядав його як перехідну постать [8, с. 161].

30 квітня ввечері під виглядом хвороби М. Сахно-Устимович був відставлений від обов'язків голови уряду Української Держави. Гетьман

вважав що М. Сахно-Устимович образиться на нього, проте М. Сахно-Устимович не заперечив рішення гетьмана, і висловив свою відданість П. Скоропадському[8, с. 161].

2.2. Микола Василенко

Невдала спроба голови Ради Міністрів М. Сахно-Устимовича залучити до роботи в уряді Української Держави представників партії соціалістів-федералістів, а також негативні відгуки про саму кандидатуру прем'єра змусили П. Скоропадського наступного дня після перевороту під приводом хвороби відправити М. Сахна-Устимовича у відставку. Подальше формування уряду гетьман доручив Миколі Василенку, котрий раніше погодився зайняти посаду міністра освіти і того ж дня вже отримав схвалення від німецьких військових та дипломатів[8, С. 159].

М. Василенко належав до ТУП, у 1910 р. вступив до партії кадетів. З утворенням Центральної Ради був запрошений до її складу, проте у березні 1917 р. був призначений Тимчасовим урядом керівником Київської шкільної округи, а в серпні - заступником міністра освіти. Його погляди щодо поступової українізації народної освіти зустрілись з критикою з боку революційно налаштованих представників Центральної Ради і учительської громадськості. В січні 1918 р. був членом Генерального суду УНР[22, с. 74].

1 травня за дорученням П. Скоропадського, М. Василенко вів переговори щодо входження в уряд разом з представниками соціалістів-федералістів, однак ті вагались. Лідери лівих партій вирішили питання про склад кабінету міністрів розв'язувати з генералом В. Гренером який був начальником штабу Оберкомандо. Врешті було дозволено входження однопартійців до уряду на персональній основі. М. Василенко продовжив складання уряду, орієнтуючись персональні якості кандидатів[13, с. 124-125].

Однак М. Василенко у доборі міністрів мусив рахуватися з тиском на гетьмана від діячів торгово-промислових кіл. В Демченко подав П. Скоропадському список своїх кандидатів. На посаду міністра фінансів – А.

Ржепецького. Сам М. Василенко пізніше говорив, що ще в день перевороту хтось з оргкомітету ПРОТОФІСу про це вів з ним розмову.[22, с. 74]

П. Скоропадський поборюючи тиск фінансистів і промисловців, волів бачити серед міністрів популярних українських діячів А. Ніковського, С. Єфремова, Д. Багалія, П. Дорошенка. Однак всі вони відмовлялись від співробітництва мотивуючи це різними причинами. Цікаво при цьому що С. Єфремов, і В. Винниченко інших умовляли до уряду. [20, с. 64]. Не може не дивувати ця швидкість, з якою М. Василенко спромігся створити ядро уряду Української Держави.

2 травня увечері в гетьманській резиденції відбулося перше засідання новоутвореного уряду, під головуванням гетьмана П. Скоропадського. На засіданні були присутні М. Василенко – міністр освіти, і тимчасово виконуючий справ міністра закордонних справ і сповідань, вже згадуваний міністр фінансів А. Ржепецький, міністр шляхів сполучень Б. Бутенко, міністр судових справ М. Чубинський, міністр народного здоров'я В. Любинський, державний секретар О. Палтов, виконуючий обов'язки міністра внутрішніх справ О. Вишневецький. Ще не повноцінно сформований кабінет міністрів ухвалив декілька принципових постанов: призначити до губерній і повітів представників нової влади, не піддавати арештам колишніх урядовців УНР, з'ясувати стан фінансів, відкликати з Курська українську делегацію на переговорах з РСФРР, а також припинити розкрадання майна організацій військового часу[22, с. 74].

Наступне засідання відбулося 3 травня вже безпосередньо під керівництвом М. Василенка. Основним питанням засідання була доповідь А. Ржепецького міністра фінансів про заходи щодо поліпшення фінансового становища України. Він пропонував розпочати друк грошей у типографіях Києва і Одеси і створити Державну експедицію заготівлі цінних паперів. Заради надходження коштів до Державної скарбниці ввести монополію на вино, цукор, тютюн, сірники, підвищити залізничні тарифи. На засіданні погодились щодо його ідей, що правда відносно горілчаної монополії в

постанові вказане принципово негативне ставлення, але можливе введення на тимчасовий період за даних умов[22, с. 75].

Пиріг Р. вважає що М. Василенко провів ще одне – третє зібрання міністрів, яке як він припускає відбулось 6 травня. Але його протоколи відсутні серед журналів засідань уряду. Наявні номери 1 і 2 за 2 та 3 травня, а засідання за 7 травня має номер 4 [22, с. 75].

Офіційного призначення М. Василенка не було, проте головування його в уряді вже 2-3 травня підтверджені офіційними документами, але і призначення Ф. Лизогуба також датовано 3 травня[22, с. 75]

На посаді він пробув до 7 травня попри те як зазначалось вище Ф. Лизогуб був записаний що головує з 3 травня, Пиріг Р. вважає що призначення його на посаду відбулося пізніше а дату записали заднім числом[22, с. 75].

П. Скоропадський у своїх спогадах залишив доволі розлогу характеристику політичних, людських та ділових якостей М. Василенка. Гетьман вважав його людиною, котра не могла ігнорувати значення російської культури та був поміркованим українським патріотом. П. Скоропадський позитивно ставився до його працелюбності, та картав його за м'якотілість, нездатність замінити найближчих помічників і тому подібне[8, с. 166].

2.3 Федір Лизогуб

Провідне місце серед вищої управлінської еліти гетьманату 1918 р. належить Федору Лизогубу. Більшу частину функціонування Української держави він очолював уряд, формально і фактично був другою особою у істеблшменті. Значною мірою це обумовлювалось особливим статусом і функціями уряду Української Держави. Вона виступила головним інститутом державного правління завдяки законам про тимчасовий державний устрій України. Рада Міністрів виконувала одночасно функції вищого органу законодавчої та виконавчої влади, але право призначення і відставки голови уряду і міністрів належало П. Скоропадському.[22, С. 79]

В умовах підготовки до державного перевороту П. Скоропадський не мав змоги і часу завчасно сформувати кабінет міністрів, проте певні кроки у даному напрямі були зроблені. Зокрема визначив голову уряду в особі М. Сахно-Устимовича проте як вже зазначалось пробув на посаді геть не довго. П. Скоропадський бажав бачити на посаді голови уряду П. Дорошенка, але він відмовлявся, відговорюючись поганим станом здоров'я. [8, С. 161]

Засідання уряду 2 травня відбулося під головуванням П. Скоропадського. Тоді ще залишались вакантними посади прем'єра та низки глав ключових міністерств – земельних, закордонних, внутрішніх, військових справ, ісповідань.

Також на цьому засіданні вирішувалась доля попередніх політичних діячів. Рада Міністрів прийняла в умовах війни, безпрецедентну ухвалу: оскільки діяльність колишніх політичних провідників не виходила межі виявлення їх власних поглядів та переконань, вони, згідно нових гетьманських законів про свободу слова і віросповідань не підлягали ніякій юридичній відповідальності, а тим паче арешту, якби ж вони розпочали переворот, то тоді підлягали б відповідальності за скоєне. Дійсно, встановлення нового ладу, мабуть уперше не супроводжується репресіями проти інакомислячих. А діячі Центральної Ради одразу пішли в підпілля і почали готуватись до боротьби з гетьманом[20, с. 65].

Обставини запрошення Ф. Лизогуба до уряду гетьман описує так: «Нарешті, я згадав про Федора Андрійовича Лизогуба, відомого земського діяча, згодом начальника канцелярії намісника на Кавказі великого князя Миколи Миколайовича.... Особисто я його не знав, але його репутація говорила за себе. Після деякої телеграфної заминки, він приїхав і зайняв пропоноване йому місце»[8, с. 161].

Федір Лизогуб – народився 6 жовтня 1851 р. у м. Седневі, поблизу Чернігова, він був нащадком відомого козацько-старшинського роду, людиною з великим стажем роботи. Рід Лизогуба це приклад складної долі української шляхти інкорпорованої до російської імперії. Предки Ф.

Лизогуба знали як і царську ласку так і гоніння. Його батько товаришував з Т. Шевченком, а рідний брат був страчений за те що у складі «народної волі», готував замах на царя Олександра II [23, с. 63].

П. Скоропадський стверджував, що Ф. Лизогуб в «українському питанні» досі не розібрався, і рекомендував спілкуватись з лідерами українських партій. На що той відповідав: «Да я сам украинец, почище их, к чему мне с ними говорить? Мой предок — полковник Лизогуб, а это что за господа?!»[15, с. 120].

Перше засідання Ради Міністрів Української Держави під керівництвом Ф. Лизогуба відбулося 7 травня. Визначальний вплив на формування кабінету мав П. Скоропадський. І він також підбирав звичайно що керівника військового відомства. Військовим міністром став Олександр Рогоза. Міністром земельних справ призначили Василя Колокольцова за свідченням П. Скоропадського Ф. Лизогуб сам забажав бачити його на цій посаді [8, С. 162].

М. Василенко займає посаду віце-прем'єра і міністра освіти, міністр юстиції Михайло Чубинський – син видатного Павла Чубинського, міністром внутрішніх справ стає Ігор Кістяківський, міністром ісповідань стає Василь Зеньковський, міністром шляхів і сполучень стає Борис Бутенко. Єдиним ідейним міністром в Раді Міністрів був Дмитро Дорошенко – міністр закордонних справ. Проте крім етнічних українців до Ради міністрів також ввійшли і росіяни: Державний контролер Георгій Афанасьєв і згадуваний вище В. Колокольцев; поляк – Міністр Фінансів Антон Ржепецький; єврей - Сергій Гутник міністр торгівлі і промислу, і Сергій Вагнер, міністр праці який мав німецькі коріння[25, с. 92].

Станом на 20 травня склад уряду було вже сформовано, в основному до Ради Міністрів входили фахівці з певних галузей державного будівництва, переважно українці і члени партії кадетів. Такий уряд улаштував Гетьмана, тому що відповідав його поглядам про державно-політичну модель держави та першочергові завдання ліберальних реформ і, насамперед, аграрної. Адже

програмні положення партії кадетів допускали те, що селянин міг отримати землю за потреби шляхом викупу приватних угідь[23, с. 65].

Ф. Лизогуб очолив уряд коли пристрасті зумовлені державним переворотом ще не стихли. П. Скоропадського підтримали власницькі консервативно-ліберальні кола. Українські політичні партії стали на шлях протидії новій владі. Звинувачуючи в буржуазно-поміщицькому характері. Ці претензії знаходили обґрунтовану підтримку в суспільстві, адже П. Скоропадський і Ф. Лизогуб були великими землевласниками, а в уряді переважали російські кадети. І вже 9 травня власне через нагальну потребу в роз'яснювальній роботі з боку нової влади, ухвалив постанову про потребу видання урядового повідомлення котре б стало розвитком засад встановлених грамотою П.Скоропадського[22, с. 81].

Оприлюднена декларація своїм головним завданням вбачала донесення до громадськості основні принципи державної політики і бажала спростувати звинувачення на адресу уряду. Наголошувалось також і те що встановлення гетьманату не є спробою повернення до самодержавства, а є втіленням у національно-культурній формі ідеї незалежної та вільної України. В декларації містились запевнення, що уряд проводитиме в життя ідею дальшого розвитку української культури, забезпечить функціонування української мови у різних сферах державних і громадських установ. Йшлося також і про вибори до народного представництва яке б вирішило форму державності. Також доволі популярно пояснювалися положення аграрної реформи – за нею, держава викупує землю у приватних земельних власників і продає за меншу суму потребуючим хліборобам. Фіксувались також і наміри турбуватись про інтереси робітників, земського самоврядування і тому подібне[5].

В інтерв'ю німецькій газеті «Berliner Tageblatt» Ф. Лизогуб розкрив положення декларації. Він також пояснив, що П. Скоропадському вдалося захопити так легко владу через те що в попередників не було справжніх прихильників. Прем'єр також з акцентував те що його уряд має суто діловий

характер: «Наше гасло — робота, а не політика. При цім ми не хочемо відбирати у народу права самому визначити майбутню й остаточну форму правління. Діло національного зібрання, яке буде скликане, вирішити, чи країна хоче лишитися при гетьмані, чи встановить яке інше правління, чи бути Україні монархією, чи республікою.» [4, с. 69].

Уряд в цей час вживав заходів спрямованих на покращення виконавчої влади, налагодження роботи урядового апарату, зміцнення інституту державної служби, впорядкування оплати праці співробітників і тому подібне. Зазнала певних змін внутрішня структура міністерств. Засновані нові міністерства такі як – ісповідань, і здоров'я і опікування. Були також ліквідовані міністерства котрі були в попередників П. Скоропадського такі як національні (російське, польське, єврейське) і поштово-телеграфне міністерства. Загалом органи управління Української Держави були близькими до функціональної схеми УНР [22, с. 82].

Розуміючи важливість впровадження державної служби, Рада Міністрів визнала за необхідне створення в першу чергу відповідної законодавчої бази. Уряд УНР суттєвих напрацювань в даній сфері зробити не встиг, тому при написанні нормативних документів правники державної канцелярії і та міністерства судочинства використовували нормативну базу царських часів. Міністр юстиції М. Чубинський 30 травня вніс на розгляд проекти текстів урочистої обітниці службовців судів, цивільних відомств та присяги військових.

Прийняття закону про обіцянку мало за собою досить вагому політичну аргументацію і було доволі розумним рішенням, адже на той чач апарат колишніх міністерств був наповнений представниками донедавна соціалістичних партій. Невизнання їх могло викликати обурення рядових партійців в управлінських інстанціях, тому прийняття присяги було по суті своєрідним тестом на лояльність до нової влади [22, С. 82-83].

Не звертаючи уваги на виключність влади гетьмана в межах усієї України, держава була найвищим ціннісним імперативом. Саме Українській

Державі присягалися суддівський корпус та цивільні службовці. Цікаво також те, що у своїй ієрархії пріоритетність присяги військових віддавалась державі а потім гетьману[14, С. 104].

Для організації ефективної роботи апарату не менш важливу роль відігравала законодавчо оформлена посадово – кваліфікаційна схема. Вона захищала правове регулювання відносин держави і працівника, забезпечувала внутрішньовідомчі владні прерогативи і пріоритети, визначала такі соціальні аспекти, як пенсії, оплата праці, пільги тощо[22, С. 83].

Від початку роботи Ф. Лизогуба на чолі уряду йому довелося вирішувати проблеми організації функціонування урядового апарату. Одразу ж на першому засіданні під головуванням Ф. Лизогуба міністри зачитали звіти про стан діловодства і звітності в установах попереднього уряду. Акцентувалось на вагомих порушеннях особливо у сфері фінансів. Також була розглянута подана гетьманом записка про порядок створення законопроектів і ведення справ у уряді. Окремо було прийнято рішення про необхідність налагодження роботи Державної канцелярії.

Державна канцелярія повинна була забезпечувати функціонування Ради Міністрів. До її складу повинні були входити: Державний секретар з його заступниками, юридична рада, департамент законодавчих справ разом з термінологічною комісією, архів, бібліотека, відділ кодифікації законів, державна друкарня і секретаріат Ради Міністрів. Державний секретар мав право голосу на засіданнях уряду, а з питань які були внесені Державною канцеляріє, він мав право вирішального голосу. Склад юридичної ради затверджував сам гетьман, і на неї покладалося опрацювання особливо важких законів. По суті Державна канцелярія виступала вищим органом виконавчої влади у сфері: ведення реєстрів органів державної влади, формування законодавчої бази, службово-посадових призначень, формулярних списків особового складу тощо[9].

Вже на перших засіданнях уряду виявили велику перевантаженість порядку денного наявністю як загальнодержавних питань, так і цілком

дрібних. Тому було вирішено створити Малу Раду міністрів. До її складу кожне міністерство відправляло свого представника. На Малу Раду покладался попередній розгляд питань, котрі за своєю значущістю були нескладними і не вимагали взаємної письмової згоди міністерств. При розгляді мав бути присутній голова Малої Ради, ним було призначено заступника державного секретаря С. Завадського пізніше очолював Малу Раду М. Гаврилов[25, с. 94].

За бажанням П. Скоропадського засідання Ради Міністрів проводилось в його резиденції. Було ухвалено регламент за яким Рада Міністрів працювала щодня, окрім неділі, з 21 годин ночі до 1 години ночі наступного дня. Журнали засідань свідчать що доволі часто засідання затягувались аж до самого ранку. Пізніше виступи було обмежено до 10 хвилин. У такому виснажливому і напруженому режимі уряд працював ціле літо. І тільки вже наприкінці вересня кількість засідань на тиждень скоротилась до чотирьох[24, с.70].

Вагому роль в організації роботи уряду відіграв закон прийнятий 2 червня про порядок підготовки, проходження й оприлюднення документів в державі. За цим законом розробка відповідних проектів покладалась на міністерства. Також і державна канцелярія мала право законодавчої ініціативи. Власне ці проекти вносилися до Ради Міністрів через неї. Дані проекти надходили до державної канцелярії у двадцяти примірниках. Закони ухвалювалися більшістю голосів. З підписами профільного міністра, голови кабінету та державного секретаря проект закону подавався на затвердження гетьмана. Цей день також вважався і датою виходу закону, який пізніше публікувався в державному віснику[10].

П. Скоропадський, з нагоди двох місяців діяльності уряду Ф. Лизогуба звернувся до прем'єра з особистим листом, якому позитивно оцінив функціонування уряду. Гетьман вказав зокрема на повільне вирішення деяких питань. Вони стосувались таких міністерств як: внутрішніх, земельних та продовольчих справ. П. Скоропадський вважав головною

причиною неефективного функціонування МВС були через прорахунки в кадрах, а от міністерство земельних справ гетьман вважав, що воно не достатньо ефективно роз'яснювало широким колам населення мету аграрної реформи. Діяльність Мінпроду також визнавались такими які не підлягають нормам. Гетьман держави також відзначив і слабку роботу з роз'яснення для громадськості діяльності уряду Ф. Лизогуба, через що в населення виникало підґрунтя для агітації проти прем'єра.

Р. Пиріг вважає цілком слушною критику гетьмана на адресу МВС. Адже у діяльності цього відомства, особливо в кадровому питанні було чимало прорахунків. Ситуація ускладнювалась і тим що Ф. Лизогуб був одночасно і головою уряду і міністром внутрішніх справ. Саме накази МВС заборонили випуск низки газет, проведення з'їздів політичних партій. Одночасно з'їзди провладних Союзу промисловості, торгівлі, фінансів, сільського господарства та Всеукраїнського союзу земельних власників проходили легально. Розуміючи що Ф. Лизогуб не може бути на двох посадах одночасно, П.Скоропадський пропонував йому залишити цю посаду, але Ф. Лизогуб твердо відмовлявся мотивуючи це необхідністю мати вплив на без пекову сферу діяльності уряду[23, с. 71-72].

Проблема аграрної реформи гостро стояло в ті часи для всіх українських урядів в роки революції. 27 травня уряд Ф. Лизогуба схвалив закон котрий контролював право на врожай 14 червня уряд гетьманату схвалив закон про право продажу та купівлі землі у селі, за котрим передбачалось надання права продажу власникам сільськогосподарських та лісових маєтностей без обмеження в обсягах розміру; обмеження на отримання однією людиною чи юридичною особою сільськогосподарської ділянки обсягом не перевищуючи 25 десятин, а отримання маєтностей, котрі за розміром є більші від норми, є можливим лише за дозволом профільного міністра.

Серед мінусів аграрної реформи було те, що її погано популяризували серед населення, адже сама реформа на початок липня мала вже суттєві напрацювання. Власне 27 травня було ухвалено закон про право на врожай

котрий регулював відносини між орендарями, власниками та селянами. 14 червня прийнято закон про право купівлі і продажу землі, котрий визначив принципову позицію аграрної реформи, а саме норму володіння землею до 25 десятин[11].

Раді Міністрів також розроблявся законопроект про створення повітових і губернських земельно-ліквідаційних комісій. У сумі вони становили законодавчу базу для проведення аграрної реформи. Врешті решт сам П. Скоропадський пізніше визнав, що Ф. Лизогуб поділяв його погляд: «В аграрному питанні він навіть лівіше за мене. Відчуження він вважав безумовною необхідністю»[8, С. 164].

Що правда донести до громадськості цілі і завдання аграрної реформи не вдалося. Окрім «Державного вістника» уряд більше не мав жодного масового офіційного друкованого органу.

Повністю умотивованим було невдоволення П. Скоропадського діяльністю Міністерства продовольчих справ. Реалізація даної політики вагомо стримувалося недієвою роботою величезного апарату відомства, зв'язок його співробітників до спекуляцій, які гетьман кваліфікував як злочинне явище, котре погіршує економічні засоби держави. В червні Гетьман надіслав Ф. Лизогубу листа, звернувши увагу Ради Міністрів на подальше розширення масштабів спекуляцій, і доручив розробити належні заходи щодо протидії даному явищу[2].

Бентежило П. Скоропадського й дуже повільне виконання брестських зобов'язань відносно поставок продовольства й сировини до Четверного союзу. Власне затримувався процес створення Державного хлібного бюро як органу з концентрації і розподілу ресурсів для експортних і внутрішніх потреб.

Всупереч на вагання Ф. Лизогуба, глава держави наполіг на відставці Ю. Соколовського міністра продовольчих справ, з котрим голову уряду пов'язувала колишня тривала співпраця по Полтавському губернському земству. На дану посаду було призначено С. Гербея. Новий очільник

міністерства продовольчих справ енергійно взявся до справ, скоротив близько 350 працівників апарату відомства, призначив слідчу комісію, котра порушила понад сотню кримінальних справ за фактами зловживань у продовольчій справі[8, с. 221].

Незважаючи на тісні професійні відносини між П. Скоропадським та Ф. Лизогубом, публічну подяку за підсумки двомісячної праці, на думку Р. Пирога гетьман внутрішньо був незадоволений діяльністю Ф. Лизогуба[17, С. 13]. Вже ретроспективно, у своїх спогадах П. Скоропадський вважав що в голови уряду: «розмаху, вільної творчості, сміливості не було, і в цьому відношенні він при всьому своєму бажанні бути мені корисним не був на необхідній висоті»[8, с. 163].

Гетьман пояснював це наслідками тривалої земської роботи, де Ф. Лизогуб мав оглядатись на рішення відповідного зібрання. Ледь не найголовнішою причиною невдоволення прем'єром П. Скоропадський висловив що: «Не було тієї неофіційної взаємності, того взаємного розуміння, яке було б так бажане для справи між гетьманом та головою Ради Міністрів»[8, с. 163].

Не дивно що вже на початку липня П. Скоропадський призначив міністрові закордонних справ Д. Дорошенку досить делікатне й конфіденційне завдання переговорити на предмет прем'єрства з популярними громадськими діячами: І. Шрагом, Д. Багалієм, П. Дорошенко. Перемовини велись тривалий час і завершилися безрезультатно [4, с. 262-263]. Що правда П. Дорошенко погодився зайняти посаду начальника Головного управління культури і мистецтв, котре тільки формально було підпорядковане Міністерству освіти, адже воно мало окреме державне фінансування, а його керівник мав статус заступника міністра.

Змінити прем'єра, і вчинити кадрові зміни в уряді гетьман міг тільки з підтримкою німецьких військових і дипломатичних кіл. Доказом до цього була секретна телеграма посла А. Мумма до зовнішньополітичного відомства Німеччини, в якій говорилося, що гетьман повідомив йому про наміри

реорганізації кабінету, а саме призначення Петра Дорошенка на посаду Прем'єр-міністра, а Кістяківського призначити на посаду міністра внутрішніх справ. Говорилось також про відставку Ю. Вагнера котрий посідав посаду міністра праці, і передачу його функцій міністрові торгівлі С. Гутнику. А. Мумм жодних заперечень на такі пропозиції не відповів[24, С. 14].

Роботою реорганізації українського уряду взявся радник посольства Німеччини граф Берхем. На початку пропонувалася відставка Ради Міністрів майже в повному складі, окрім, М. Василенка, Д. Дорошенка та А. Ржепецького. До уряду повинні були запросити відомих діячів як: Д. Донцова, С. Єфремова, М. Порша та ін. Проте відмова від призначення на посаду голови уряду Д. Дорошенка, затягнула цю справу, а вже пізніше А. Мумм попередив гетьмана щоб він жодних перестановок в уряді не робив.

Голова уряду Ф. Лизогуб у серпні здійснив офіційний візит до Німеччини. Причина мотивувалась доцільністю вирішувати справи внутрішнього і зовнішнього характеру безпосередньо з центральним урядом у Берліні. Голова уряду провів переговори з державним секретарем міністерства закордонних справ П. Гінце. За свідченням Ф. Лизогуба, вони торкалися питань про кордони, про затягнення мирних переговорів з більшовиками, про Холмщину, Крим та інше, і говорив про те що всі питання вирішено в корисному для нас розумінні. Гетьман також вважав, що поїздка прем'єра до Берліна була успішною, але справи залишились не повністю з'ясованими[23, с. 14].

Власне це стосувалось питання Криму, Чорноморського флоту і української армії тощо. Під час свого візиту в одному інтерв'ю прем'єр висловився про бажання створення оборонного союзу України разом з Росією на засадах Переяславської ради. Німці підтримали домагання Української Держави щодо Чорноморського флоту, проте це обумовлювалося виплатою української частки боргових зобов'язань в розмірі 200 млн. карбованців для російської імперії[28, с. 117].

Українські соціалістичні партії бурхливо зреагували на цю заяву. Гострі публікації щодо інтерв'ю з'явилися у пресі. Міністерство закордонних справ поспішило пояснити це як не коректну передачу журналістами сказаного Ф. Лизогубом. На думку Р. Пиріга, оцінка результатів візиту уряду до Німеччини була перебільшеною[23, с. 15].

Проте українська делегація не домоглася якогось визначного поступку. Р. Пиріг ставить факт те що після приїзду прем'єра до Німеччини прибув П. Скоропадський, а отже приїзд Ф. Лизогуба не мав успіху[23, с. 15].

А от прибуття самого гетьмана було результативним, його приїзд прийняв сам імператор Вільгельм II. Головним результатом поїздки стали істотні поступки Німеччини українській стороні у справі власної армії і передача Українській Державі Чорноморського флоту і Криму[8, с. 273-282].

Повернувшись, гетьман визначив такі основні пріоритети державного будівництва: розбудова збройних сил, активізація аграрної реформи, врегулювання стосунків з Кримом. П. Скоропадський також планував посилити склад уряду представниками українських партій. 23 вересня очільником МВС І. Кістяківський проведено нараду з представниками впливових політичних діячів, переважно членів УПСФ, з метою отримати список кандидатур до кабінету. Однак, гетьман з настою ставився до поповнення уряду членами лівих партій, хоча їх посилення у суспільстві ставало очевидним. УНС подав меморандум країнам Четверного союзу, в якому негативно реагували на діяльність уряду Ф. Лизогуба. На їхню думку: «ідея самостійної державності стоїть під знаком величезної непевності і тяжких сумнівів народних мас»[12, с. 137-138].

Гетьман у власних спогадах відзначав, що в жовтні на нього розпочався тиск з метою збільшення в кабінеті українських представників, а П. Скоропадських хотів тільки часткових змін. Це бажання він обумовлював тим, що не бачив серед українців по справжньому державних людей, а лише вбачав у них партійних діячів, в більшій мірі не придатних для вищих державних посад[8, с. 295].

І все таки П. Скоропадський повинен був піти на переговори з Українським національним союзом. 5 жовтня В. Винниченко, Ф. Швець, А. Ніковський вимагали практично повної зміни уряду. Власне замість Ф. Лизогуба на посаду прем'єра було 4 кандидатури – С. Шелугин, І. Шраг, Д. Маркович і П. Стебницький. Також обговорювались і посади міністрів. Після того як на засіданні дійшли консенсусу що Ф. Лизогуб залишиться на посаді голови уряду, йому П. Скоропадський доручив завдання з формуванням кабінету. У середині того ж місяця Ф. Лизогуб вів доволі складні переговори В. Винниченком. Гетьман згадував що дебати щодо нового уряду тривали 9 діб. Тиск ішов з усіх сторін, УНС вимагали змінити міністрів, а Протофіс і Союз земельних власників навпаки. Німці дотримувались думки УНС про заміну міністрів, за таких тяжких умов прем'єр навіть відмовлявся продовжувати формувати уряд, проте П. Скоропадський умовив його продовжити цю роботу[8, с. 295].

Контроль за формуванням нового уряду проводив Е. Тіль, це було доручено йому, через відсутність А. Мумма. 17 жовтня в результаті переговорів з А. Ніковським одним з лідерів УНС, Е Тіль склав список нових міністрів уряду, котрий пізніше обговорювався з гетьманом. П. Скоропадський власною персоною німецькою мовою вніс прізвища своїх кандидатів. Для порівняння, перший варіант мав 10 представників українських партій, переважно соціалістів-федералістів, то другий варіант гетьмана залишав тільки 5. Е. Тіль бачив на посаді голови уряду О. Шелухина чи П. Стебницького. П. Скоропадський на посаді прем'єр міністра волів зберегти Ф. Лизогуба, хоча також і бачив очільником уряду і М. Славинського[22, с. 91].

Зрозуміло, що Е. Тіль в кінці кінців пристав до думки П. Скоропадського, адже за підсумками наради з гетьманом, прем'єр міністром і О. Палтовим він погодився на варіант складу уряду, в який входило тільки три представники партії соціалістів – федералістів. Зрештою, П.

Скоропадському вдалося залишити на посадах половину старих міністрів та прем'єр міністра.

Коли стало зрозуміло що гетьман погоджується на українізацію Ради Міністрів, десятеро міністрів кадетів виступили з декларацією власних поглядів про політичну ситуацію. Головним у цьому документі було те, що інтереси України повинні полягати у звільненні захоплених більшовиками частини колишньої російської імперії та зміцнення держави по всій території колишньої імперії. Даний документ довів. Що політика кадетів відносно самостійності України була ситуативною, неначе один з етапів для відновлення російської імперії. У такій вельми кризовій ситуації, керунок взяв русофільський вектор.

Ф. Лизогуб 17 жовтня зібрав нараду членів кабінету, на якій наголосив що через складні обставини які проживає Україна міністри повинні піти у відставку, щоб дати можливість П. Скоропадському створити новий уряд відповідно до зміни як внутрішнього так і зовнішнього становища України. Зрештою Ф. Лизогуб вручив Гетьману подання про відставку, але П. Скоропадський попросив затриматись на посаді до прийняття нового кабінету міністрів. Той факт, що Ф. Лизогуб котрий був поміщиком-октябристом і земським діячем і не підтримав кадетів, говорило про розуміння ним власної відповідальності за Українську державу. Як і П. Скоропадський, Ф. Лизогуб мав подвійну лояльність як до України так і до росії. Гетьман писав про Ф. Лизогуба так: «Сам Лизогуб був українець, любив Україну і цілковито віддався створенню України, звичайно, без будь-якої ненависті до Росії»[8, с. 165]

Не звертаючи уваги на всі дії лідерів УНС та позиції німецького командування, гетьман досяг втілення свого бачення складу уряду. Наказ про призначення складу Ради Міністрів датований 24 жовтня. Ф. Лизогуб і на далі займав свою посаду очільника уряду, також як міністри закордонних справ, фінансів, військових справ, продовольчих справ а також міністр шляхів, залишились на своїх місцях. А от представництво кадетів в Раді

Міністрів зменшилось, а до неї ввійшли соціалісти-федералісти. П. Скоропадський вважав що представників соціалістів-федералістів вже занадто багато в уряді, підкреслюючи те що новий склад Рада Міністрів був буржуазний, зате з відчутним українським забарвленням[8, с. 296]

У день півріччя перевороту і утвердження гетьманства 29 жовтня П. Скоропадський видав грамоту в якій підводив підсумки роботи уряду за цей час. Гетьман перерахував перелік ухвалених ним законів про Державний сенат, громадянство, Державний земельний банк, відкриття українських університетів та вибори земського і міського самоврядування. Цікаво те що в цій грамоті П. Скоропадський не висловив подяки Раді Міністрів, обмежившись тільки тим що сказав про те як багато зробив уряд для самостійної і незалежної Української держави. Одночасно гетьман виокремив невідкладні завдання нового кабінету міністрів. Основним із них він вважав розв'язання аграрного питання, по суті визнавши неналежний стан проведення земельної реформи. Заради цього мала бути скликана спеціальна нарада для вирішення земельного питання, а Рада Міністрів повинна була також підготувати проєкт закону про сейм[3]

Каденція Ф. Лизогуба при новому складі уряду розпочалась у вельми складній зовнішньо і внутрішньополітичній ситуації. Опозиція УНС збільшувала свою пропагандистську і організаційну діяльність, консерватори все частіше демонстрували свої наміри повернення російської імперії, у тому ж руслі вчиняли тиск на Раду Міністрів і монархічні організації з росії. Перша світова війна підходила до кінця, перемагала Антанта, Четверний Союз розпався і виведення союзницьких військ ставало очевидним.

Варто зауважити що серед обговорюваних питань другого уряду Ф. Лизогуба часто домінували кадрові і фінансові. До найбільш вагомих рішень кабінету міністрів варто віднести підтримку запропонованого міністром ісповідань О. Лотоцьким уведення автокефалії української церкви. До цього також варто віднести й постанову уряду про затвердження статуту Української академії наук. Протягом п'яти місяців роботи з 20 травня по 20

жовтня, за словами Д. Дорошенка, урядом було обговорено і ухвалено приблизно триста законів[4, с. 48].

Звичайно ж виконуючи обов'язки як і виконавчого так і законодавчого уряду, Рада Міністрів вимушена була затверджувати велику кількість актів у формі законів. Вагому частку їх складали рішення про виділення коштів і лише певна частина була звичайними законодавчими актами, створеними заради врегулювання правових відносин в найважливіших сферах держави. Без сумніву за цими актами стоїть складна плідна праця прем'єр міністра Федора Лизогуба.

Історична та довідкова література вказує на те що Ф. Лизогуб пішов у відставку 14 листопада, після проголошення П. Скоропадським грамоти про Федералізацію з не більшовицькою росією. Проте, вивчення протоколів засідань уряду чітко говорить про те, що останній день прем'єрства Ф. Лизогуба був 7 листопада. Продовжив замість Ф. Лизогуба виконувати обов'язки прем'єр міністра А. Ржепецький, котрий був міністром фінансів. Він власне і керував засіданнями до 14 листопада[22, с. 93].

Інформації про те, чому Ф. Лизогуб так різко та малопомітно відійшов від виконання обов'язків голови уряду у журналах засідань Ради Міністрів відсутні. Також жодних пояснень і не наводить гетьман, тільки Є. Чикаленко 11 листопада занотовує чутки про те, що Рагоза, Лизогуб, і Ржепецький вийшли з уряду[12, с. 159].

Ці чутки не були підтвердженні адже Ржепецький і Рагоза приймали участь у засіданнях на далі. Дещо роз'яснює дану ситуацію спогад В. Рейнбота, тодішнього міністра внутрішніх справ, про те що Ф. Лизогуб виїхав до Одеси заради переговорів з австрійським командуванням про Крим, і проведення в Одесі наради про південний союз[22, с. 93-94].

Дезорганізація австро-угорських військ створювала вельми небезпечну ситуацію для України, але хаос у військах досяг настільки нечуваного розмаху що 9 листопада фельдмаршал Е. Бельц аж застрелився. Українська держава уклала з Кримським урядом прелімінарну угоду про автономію у

складі України, проте ця угода не отримала завершення, адже в цей час півострів займали денікінські війська, а уряд С. Сулькевича не встояв.

11 листопада прем'єр міністр прибув до Севастополя, де його зустрів адмірал В. Клочковський. Можливо, Ф. Лизогуб цим візитом хотів прискорити передачу Чорноморського флоту німцями Україні, проте незабаром А. Денікін замість В. Клочковського призначив командувачем Чорноморського флоту.

Р. Пиріг вважає що «тиху», відставку Ф. Лизогуба ініціював сам Гетьман. В умовах поразки Четверного союзу П. Скоропадський починає пошук контактів з представниками Антанти. З цією метою Д. Дорошенко виїздить у Німечину, а пізніше у Швецію. А І. Коростовець який був досвідченим дипломатом часів царської росії, виїздить до Ясс, де на той час перебувало командування країн заходу. Розуміючи що єдиний шанс збереження влади можна досягти через залучення прихильності Антанти, тому гетьман почав демонструвати зміну політичного курсу, котрий до того часу чітко був спрямований на центральноєвропейські імперії. Після зустрічі 3 листопада з генералом П. Красновим, можна говорити що гетьман вже беззаперечно схилився до думки про участь Української Держави у відродженні росії[22, с. 94].

За даних конкретних умов гетьман проголошує курс на федералізацію з не більшовицькою Росією і створює новий склад Ради Міністрів на чолі з С. Гербелем – палким прихильником відродження росії. Звичайно що участь Ф. Лизогуба у складі уряду була абсолютно виключеною. Проте зникнення Ф. Лизогуба з Києва було пов'язане з тим, що гетьман не бажав, щоб А. Денікін отримав роль визволителя росії від більшовиків. З метою пошуку персони котра зможе очолити всі антибільшовицькі сили, гетьман відправляє Ф. Лизогуба на переговори з великим князем Миколою Миколайовичем, проте він відмовився. Ф. Лизогуб вже навіть не зміг повернутися до Києва, і згодом виїхав за кордон.

Отож, Ф. Лизогуб виніс головний тягар керівництва уряду Української Держави з 7 травня по 7 листопада 1918 року, проте майже час йому загрожувала відставка. Він зміг організувати доволі злагоджену роботу кабінету міністрів, функціонування урядового апарату, покращення інституту державної служби, і місцевої адміністрації. Він був типовим представником української родової шляхти, і людиною з роздвоєною лояльністю. Він старанно і відповідально працював заради будівництва держави. В умовах жовтневої кризи уряду він не підтримав федералістський рух десяти міністрів, погодився керувати урядом посилений національними міністрами. Зрозуміло і природно що він не був свідомим і переконаним патріотом України, але йому вдалося вести уряд у поміркованому державницькому руслі.

2. 4. С. Гербель

Поразка четверного союзу у Першій світовій війні призвела до того що гетьман змінив свій зовнішньополітичний курс у сторону федерації з не більшовицькою росією. Реалізацією нового політичного уряду займався власне новий уряд вже на чолі С. Гербеля і проросійськи налаштованих міністрів. Залишилися на своїх посадах міністр фінансів А. Ржепецький, В. Любинський, С. Мерінг, С. Петров, С. Завадський.

Призначаючи С. Гербеля головою уряду, П. Скоропадський врахував його якості досвідченого і жорстокого керівника та адміністратора, також ярого прихильника Антанти. Одразу ж після призначення С. Гербель заявив що завдання Ради Міністрів є робота на відновленням росії. Новий уряд одразу ж оприлюднив програму своєї діяльності. Головним власне напрямком визначалося з'єднання з росією на федеративних засадах, з збереженням в Українській Державі прав на розвиток своє національної і державної самобутності[22, с. 102].

На першому засіданні нового уряду С. Гербеля проголошена відозва до українського населення «з приводу сумних подій, котрі сталися на вулицях киева». Оголошений на днях призов молоді до війська викликав негативну

реакцію суспільства. 15 листопада студенти зібрались на стихійний мітинг біля університету Св. Володимира. Для розгону протестувальників було залучено офіцерський загін котрий відкрив вогонь на ураження по студентам, загинуло 8 і поранено 12-14 осіб. Також було вирішено терміново донести до відома представників Антанти у Яссах про змінення політичного курсу Української Держави та просити прислати дипломата разом з двома батальйонами солдат до Одеси і Києва[22, с. 102].

Одночасно урядовці розуміли, що розвиток внутрішньої ситуації сильно залежить від позиції командування Німеччини. На наступний день уряд прийняв постанову про забезпечення продовольством німецькі війська, котрі проводять евакуацію. Цей документ досить прозоро містив вказівку відносно цієї акції, про те що завдяки допомозі німцям з продовольством Українська Держава залучиться допомогою німецьких військ заради підтримки порядку в Україні[22, с. 102].

С. Гербель провів тільки два засідання Ради Міністрів і захворів. З 18 листопада головував А. Ржепецький, а 23 числа прем'єр міністр офіційним зверненням попросив його на час хвороби взяти всі обов'язки голови уряду, з чим гетьман абсолютно погодився[1].

Попри хворобу С. Гербель брав участь у прийнятті важливих рішень. Зважаючи на небезпечну військову ситуацію, прем'єр міністр і очільник МВС І.Кістяковський приїхали до П. Скоропадського та досягли призначення на посаду головнокомандувача збройними силами генерала Федора Каллера. Вони надіялись що на заклик Ф. Калерра відгукнеться російське офіцерство. Гетьман у своїх спогадах пише що погодився на це після тривалих вмовлянь. При цьому П. Скоропадський зазначав що його лякали погляди Ф. Каллера і його ненависть до всього українського[8, с. 312-313]. Побоювання пізніше підтвердились, гетьман вирішив звільнити Ф. Келлера і призначити на його посаду свого товариша князя О. Долгорукова.

Втрачаючи владу в регіонах, Рада Міністрів виділила великі кошти на підготовку захисту столиці. Міністр внутрішніх справ І. Кістяківський 28

листопада доповів прем'єр міністру про те, що необхідно виділити 2 млн. крб.. для утримання дружин. С. Гербель погодився на виділення такої суми коштів.

2 грудня С. Гербель вернувся до своїх обов'язків. Становище держави було близьке до критичного. Столиця була в облозі повстанців. Надії на те що німці підтримають гетьмана були марними. Керівництво Оберкомандо повинно було рахуватись з думкою Великої німецької солдатської ради. Новопризначений керівник штабу полковник Нетге одразу ж після приїзду до Києва попрямував на перемовини з представниками Директорії. В результаті цих перемовин було укладено угоду за якої німці повинні були дотримуватись нейтралітету, а Директорія зобов'язувалась не заважати виїзду німецьких військових на батьківщину[22, с. 103].

Охарактеризувати критичність ситуації Української держави та С. Гербеля може те, що на засіданні уряду 6 грудня, прем'єр міністр підняв питання про призов до війська дітей, а саме учнів 7 та 8 класу. Рада Міністрів дозволила продовжити навчання в тих класах, де буде доста учнів котрі не записали у бойскаути.

С. Гербель на засіданні уряду доповів про домовленості підписаної угоди Директорії і німецького Оберкомандування. Була ухвалена доволі розлога постанова, у котрій зазначалося, тим самим німецька сторона разом з урядом П. Скоропадського і гетьманату визнає ще один уряд – Директорії та його владу на захопленій території. Міністерство закордонних справ повинно було висловити протест німецькому командуванню та посольству.

Наступне повідомлення С. Гербеля стосувалось призначення Антантою А. Денікін головнокомандуючим усіх діючих проти більшовиків військових сил, це стосувалось також і військових сил на території України. Журнал засідань не свідчить ні про жодні обговорення чи якісь позиції окремих міністрів відносно рішення Антанти. Зрозуміло, частина з міністрів сприйняла позитивно це рішення, проте розуміючи неприхильність П. Скоропадського до А. Денікіна, уповноважили прем'єр міністра

проінформувати представника добровольчої армії у Києві П. Ломновського про те, що уряд Української Держави не заперечує потребу у такому об'єднанні, проте головнокомандувачем не може бути персона котра керує однією з армій, котрі об'єднуються. Маловтішною була інформація прем'єр міністра про призначення командувачем Чорноморського флоту за наказом А. Денікіна адмірала В. Каніна. Уряд ухвалив рішення про те щоб міністр закордонних справ Г. Афанасьєв доніс до відома П. Ломновського, що Україна витратила великі кошти на утримання Чорноморського флоту. Він може бути підвладний об'єднаному командуванню тільки в оперативному плані, в інших справах – українському морському міністру[22, с. 104].

Останнє засідання яке було запротокольоване датується 11 грудня. Не звертаючи увагу на те що Київ був в облозі Директорією, уряд на чолі С. Гербеля працював практично у повному складі. На засіданні розглядались буденні питання: затвердження законопроекту про інспекцію праці, ухвал Малої Ради Міністрів, кадрові призначення тощо[22, с. 104].

14 грудня в Києві вже велись військові дії, але попри це уряд продовжував працювати. Архів зберіг дві постанови. В першій постанові містилось те, що уряд турбуючись про життєзабезпечення столиці відновив правову чинність розпущених раніше міської управи і думи. Після того як П. Скоропадський зрікся посади гетьмана, Рада Міністрів прийняла останню свою ухвалу в котрій говорилось про складання повноважень і передачу влади Директорії[22, с. 104].

П. Скоропадський у своїх споминах дав доволі розлогий опис характеристику С. Гербеля: «Я розраховував на нього як на людину великої сили волі, але він застарів, до політики моєї ставився співчутливо, добре дивився на земельне питання, але останнім часом попав під вплив ПРОТОФІСу, особливо Демченка, що робило його дії якимись розпливчати, половинчастими»[8, с. 315]. В цілому ретроспективний аналіз П. Скоропадським останнього прем'єра зроблена в руслі

контroversійних характеристик інших міністрів, ніхто з яких не отримав повністю позитивної кваліфікації.

Розуміючи неминуче падіння Української Держави, багато членів уряду, діячів монархічних організацій, членів ПРОТОФІСу завчасно виготовляло фальшиві паспорти, підготовлювали конспіративні квартири, або покидали столицю. С. Гербель відмовився тікати чи переховуватись і опівдні наступного дня він був заарештований у власному помешканні[22, с. 105].

Призначення на посаду голови уряду С. Гербеля значною мірою відбулось через зовнішньополітичні перипетії та зміни політики П. Скоропадського у зв'язку з втратою головного зовнішньополітичного союзника Четверного союзу, П. Скоропадський звільняє Ф. Лизогуба і призначає проросійського С. Гербеля, який мало що встиг зробити на своїй посаді через небажану хворобу, і організоване повстання Директорії. Отже важко говорити про якісь вагомні успіхи С. Гербеля на чолі Ради Міністрів.

Аналіз успіхів і невдач голів урядів Української Держави П. Скоропадського дозволяє зробити висновок, що їхня діяльність мала суперечливий характер. З одного боку, було досягнуто важливих результатів у стабілізації внутрішньої ситуації, реформуванні освіти та культурного життя, встановленні дипломатичних відносин. З іншого боку, значна залежність від зовнішніх сил, невдоволення населення та політична нестабільність призвели до падіння гетьманату. Вивчення цього періоду є важливим для розуміння складних процесів державотворення та формування національної державності, а також для врахування історичних уроків у сучасних умовах розвитку України.

Розділ 3. Методика формування громадянської компетентності на основі уряду Української Держави

Огляд досліджень, проведених українськими та зарубіжними дослідниками, говорить про те, що компетентність в освіті є новим результатом, котрий відрізняється від традиційних умінь, знань та навичок. Дослідники згодні, що структура компетентності є комплексною. Когнітивна складова включає опори, опорні знання, ключові уявлення котрі виражаються внутрішньою будовою, та можливістю універсально застосовуватись в різних ситуаціях. Аксиологічний елемент включає емоції, почуття, установки, ставлення, цінності, та інше. Діяльнісний компонент визначає загальні методи навчання та базові вміння[43].

Слово «методика» походить від давньогрецького слова «methodike», котре перекладається як «спосіб пізнання», «шлях дослідження». Метод це – спосіб досягнення мети, розв’язання певного завдання, система правил та прийомів підходу до вивчення закономірностей та явищ природи, суспільства та мислення.

У педагогіці під методом розуміють спосіб теоретичного та практичного засвоєння дійсності, зумовленого закономірностями розглядуваного об’єкта[16, с. 206].

А методика це – сукупність методів, спрямованих для досягнення певних цілей. За визначенням тлумачного словника, з навчальної точки зору, методика це – вчення про способи викладання певної науки[41, с. 617]. Педагогічний словник визначає методику як галузь педагогічної науки, котра досліджує закономірності вивчення певного предмета навчання[16, с. 206].

Головним завданням закладів освіти на даний момент є розвиток і формування загальних ключових компетентностей. Дослідниця у сфері методик навчання історії О. Пометун виділяє такі характерні риси ключових компетентностей: над предметність та міждисциплінарність, багатофункціональність, багато вимірність[46, с. 38]. О. Пометун наводить такий перелік ключових компетентностей: загальнокультурна, уміння

вчитися (навчальна), громадянська, підприємницька, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, соціальна[46, с. 39].

Нова українська школа має більшу чисельність ключових компетентностей. Серед них можна виділити ось такі:

- 1) Математична компетентність;
- 2) Інноваційність;
- 3) вільне володіння державною мовою;
- 4) Компетентності у галузі природничих наук, техніки та технологій;
- 5) здатність спілкуватись рідною та іноземними мовами;
- 6) навчання впродовж життя
- 7) екологічна компетентність
- 8) інформаційна-комунікаційна компетентність;
- 9) підприємливість та фінансова грамотність;
- 10) громадські та соціальні компетентності;
- 11) культурна компетентність;
- 12) інші компетентності передбачені стандартом освіти[46, с. 39].

В умовах повномасштабної війни, та й в принципі коли по сусідству проживає держава агресор котра все робить для того щоб знищити українську націю, чи не найголовнішим завданням новітнього виховання в Україні є формування умов для розвитку громадянської компетентності та людини громадянина, для котрої цінності демократії є основоположними, а громадянське суспільство – є місцевістю для розкриття власних творчих здібностей і потенціалу, та задоволення суспільних і особистих інтересів. Основна риса такої людини є громадянська компетентність.

Громадянська компетентність – це здатність особи реалізовувати власні права та свободи, поважати права і свободи інших громадян, розуміючи при цьому власну відповідальність перед суспільством та державою за власні вчинки і вибір. Важливим фактором громадянської компетентності як риси особистості є. в першу чергу поінформованість персони з питань розвитку демократії в Україні і світі, її здатність керуватися знаннями в умовах

сучасного життя, яке досягається способом оволодіння навичками і уміннями, потрібними для компетентної участі людини в громадсько-політичному житті нашої країни. Передбачається також прояв активної громадської позиції, критичне та конструктивне і творче ставлення до оточуючих[46, с. 40].

В.О. Сухомлинський приділяв велику увагу громадянському вихованню, зазначаючи, що воно полягає у вихованні на основі громадянських ідей, які є святинями, здобутими людством[52, с. 365].

Н. Степанова громадянською компетентністю називає інтегровану рису особистості, котра дає змогу людині усвідомлено, ефективно та відповідально користуватися власними громадянськими правами та свободами, виконувати громадянські обов'язки, поділяти демократичні цінності суспільства, займати активну громадянську позицію, бути патріотом, з повагою ставитись до народів і культур інших держав[50, с. 11].

О. Кучер у широкому сенсі аналізує громадянську компетентність як функцію громадянського суспільства, котра створює підґрунтя для ефективної громадянської діяльності людини, соціальних груп та всього суспільства. Також у вузькому сенсі визначає громадянську компетентність – як параметр діяльності індивіда, соціалізованої під впливом громадянських знань, вмінь та навичок, що передбачає присутність громадянських якостей та цінностей[29, с. 40-41]

У педагогічному плані громадянська компетентність формується з певних знань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переживань, переконань людини, котрі дають змогу особі усвідомити її місце в суспільстві, її відповідальність та обов'язок перед своїми співвітчизниками. Структурними компонентами громадянської освіти є ціннісний, діяльнісний та процесуальний. Тому виховання громадянськості повнна бути спрямована на розвиток людини у зазначених напрямках[46, с. 40]. Шкільний заклад відіграє важливу роль у формуванні громадянського світогляду учнів, тому

В.О. Сухомлинський високо цінував роботу класних керівників та вчителів гуманітарних наук[52].

Громадянська компетентність є однією з ключових компетентностей особистості, та охоплює здатність демократичного прийняття рішень, політичного судження й аналізу, навички пошуку та усвідомлення інформації, використання ЗМІ та комунікації для участі в суспільних дискусіях[42].

«Концепція громадянської освіти у школах України» визначає, що громадянська освіта є спеціалізованою та систематичною підготовкою до демократичного життя[36].

Сьогоднішні завдання громадянського становлення, виховання відповідального громадянина України потребують переміни підходів в освіті, як у змісті так і в методиці викладання, котре суттєво впливає також і на зміну позиції вчителя. Педагоги потребують особливої підготовки в області громадянської освіти, орієнтованої на сучасні реалії глобального світу, усвідомленості та ціле покладання, пошукових методів роботи з інформацією, переходу від авторитарного до підтримуючого характеру викладання, проведення рефлексії стосовно досягнутих успіхів та зроблених помилок[50, с. 11].

Учитель-предметник має виховувати під час навчання формувати в учнів громадянську компетентність та виховувати при цьому необхідні моральні якості. Громадянська компетентність є надпредметною і завдання відносно її формування лежать у сфері всієї шкільної системи виховання.

Рада Європи розробила перелік умов відносно формування громадянської компетентності на уроці

- Демократизація методів виховання та навчання;
- Активна участь учнів, батьків та педагогів у демократичному керівництві навчальним закладом;
- Поширення методів особистісно-орієнтованого навчання учня.

- Залучення учнів до індивідуального та колективного оцінювання якості навчання

- Формування освітніх підходів котрі тісно пов'язують теорію та практику;

- Створення стимулу для обмінів, зустрічей та партнерства посеред учнів і вчителів з різних навчальних закладів;

- Зближення формальної та неформальної освіти;

- Поширення методів та підходів освіти, котрі сприяють вихованню в учнів толерантності та поваги до культурно-релігійної різноманітності;

- встановлення відносин громадянського партнерства школи між громадою, сім'єю та ЗМІ[50, с. 12].

На думку Т. Смагіної те, що компетентність особи в громадянській царині кореспондує її громадянську відповідальність, вміння разом з іншими приймати рішення та реалізувати його, гармонійно поєднувати власні інтереси з потребами окремого суспільства та корпорації, виявляти толерантність, брати участь у роботі демократичних інститутів, визначати потребу в актуалізації й реалізації власного особистісного потенціалу[30, с. 39-40]

Варто наголосити на таких важливих моментах:

1) Громадянська компетентність ґрунтується на громадянських цінностях, котрі належно ставляться до ідеалів, переконань, та відповідних моральних позицій особистості;

2) Громадянська компетентність характеризується здатністю особи здійснювати складні полі предметні, полі функціональні, культуро доцільні види діяльності, дієво вирішуючи проблеми;

3) Тісно пов'язані елементи громадянської компетентності створюються комплексно, тому головним завданням для школи є створення належних умов для набуття школярами цього комплексу навичок, знань та ставлень;

4) Формування громадянської компетентності як готовності рішуче діяти в освітньому процесі може відбуватися виключно в спільній діяльності учнів та вчителів[48, с. 36].

Наголошу, що громадянська компетентність, може виявлятися тільки в реальній життєвій ситуації, тому що як і будь яка інша компетентність, її не можна ізольовувати від конкретних умов її реалізації – в громадянській компетентності органічно поєднано мобілізацію уміння, знання і способи поведінки, спрямовані на умови конкретної діяльності.

У науковій літературі поширеною є думка про те, що громадянська компетентність є сукупністю здатностей та готовності, котре дає змогу активно, ефективно та відповідально реалізовувати комплекс прав та свобод і застосування знань громадянської сфери на практиці. Готовність уналежнює, вміння, знання і мотиви, цінності та здатності особистості, змобілізованість на виконання різноманітних завдань та установку на деяку поведінкову модель. Виявами громадянської компетентності, є притаманні особам, такі якості як упевненість, відповідальність, котрі виявляються в здатності до комунікації, навичках критичного мислення, відношенні до правил, як бажаних моделей поведінки, власній відповідальності, плюралізмі та толерантності[29, с. 19].

Щодо структури громадянської компетентності то у сучасні літературі існують різні підходи. О. Пометун визначає елементами громадянської компетентності:

- Діяльнісний (навички і уміння)
- Знаннєвий (знання, уявлення)
- Ціннісний або мотиваційно-ціннісний(ціннісні орієнтації, ставлення, переживання, тощо)
- Особистісно-творчий, процесуальний, технологічно-процесуальний(сфера самореалізації)[45, с. 66-67].

О. Кучер вважає одним із складників громадянської компетентності рефлексивний[29, с. 43]. Подібну до О. Пометун структур наводить і Н. Степанова[50, с. 13].

Формування та розвиток громадянської компетентності школяра передбачає вдосконалення знань і наукових уявлень про зв'язок суспільства та громадян, і держави, способів діяльності, відносини між людьми, практичних навичок, громадянських цінностей й особистісних сенсів школяра[30, с. 44].

Найбільш ефективною можливістю для формування громадянської компетентності дає вивчення в школі історії України. Ґрунтовне вивчення історії українського народу сприяє формуванні національної свідомості громадянина України. Громадянська спрямованість історії полягає у виокремленні її громадянського змісту, в олюдненні історії, аксіологічній цінності історичних фактів, явищ, подій, тенденцій розвитку суспільства. Створена на даних фактах історія як навчальний предмет у закладі освіти, сприяє формуванню громадянина.

На думку Т. Мацейків формування громадянської компетентності учнів старших класів на уроках відбувається через:

1) Етап усвідомлення, котрий містить в собі вивчення матеріалу історії, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, розуміння історичних подій в усій суперечливості та повності.

2) Етап переживання, який передбачає моральну оцінку історичного змісту з позицій:

А) Загальнолюдських цінностей;

Б) Національних;

3) Етап готовності, містить в собі особистісну або естетичну оцінку історичного матеріалу. Цей етап характеризується тим, що учень підходить до оцінки факту з історії чи події з точки зору власної системи цінностей, та при цьому школяр розуміє пізнавальний, моральний і естетичний аспекти історичного факту в їх зв'язку, виокремлює в історичному матеріалі цінності

культурного характеру та переживає. Формується ціннісне ставлення до деяких явищ минулого та сьогодення, котре характеризується готовністю школярів до свідомого та відповідального вибору в даній ситуації вибору[38, с. 6].

На уроках з історії України в 10 класі формувати національну свідомість та громадянську компетентність можна завдяки інформації про діяльність уряду Української Держави. На основі цієї інформації котра подається в навчальній програмі, проте мало висвітлює заслуги та мінуси діяльності керівників Ради Міністрів, доцільно формувати в здобувачів освіти громадянську компетентність. Попри те що, уряд Української Держави не був повністю український а деякі міністри взагалі бачили своє майбутнє в лоні російської імперії, можна формувати громадянську компетентність. А саме, можна наводити приклад того, що Ф. Лизогуб незважаючи на свою попередню успішну діяльність на різноманітних посадах в російській імперії, та лояльність до царизму, змінив свою громадянську позицію і зрозумів те, що він є українцем, та ще й гордився тим, що він є шляхетського старшинського роду й не скривав цього.

Також можна формувати громадянську компетентність можна на негативному прикладі про діяльність уряді Української Держави. Наприклад розповідаючи про проросійський склад уряду, та головування Радою Міністрів С. Гербеля з його політичними поглядами до росії, адже призначення С. Гербеля робилось з метою зовнішньополітичної зміни курсу Української Держави, але не враховувало громадянської позиції суспільства, що й призвело до втрати підтримки народу.

Важливим питанням тогочасного суспільства було земельне питання. Попри те, що земельна політика Української Держави П. Скоропадського була успішніша ніж у Центральної Ради, сільському суспільству не сподобалось те що земля селян, видана їм за УНР, поверталась поміщикам. Дана інформація про роботу уряду є важливим і цікавим прикладом для формування громадянської компетентності в здобувачів освіти.

Для виховування справжнього громадянина України, також важливо прививати учням любов до професійної і відданої роботи в сфері діяльності у якій вони бажають присвятити своє життя. Для цього ідеально підходить тематику уряду Української Держави тому що Ф. Лизогуб, та більшість міністрів уряду знаменуються своїм професіоналізмом, та відданості своїй роботі.

Для дієвого формування громадянської компетентності в учнів 10 класу варто використовувати різні методи навчання історії, власне метод усного навчання, наочності та роботи з текстом[44, с. 108]. Так метод наочності передбачає використання візуальних джерел, таких як: фотоілюстрацій, відео хронік, карт, документів, різноманітних указів та ін.. Використання наочності сприяє тому, що знання, котрі набулись під час уроку, запам'ятовуються більш ґрунтовно в пам'яті учня. Наочність має значну силу емоційної дії, отже, великий виховний вплив[53, с. 133, 134].

Г. Яковенко виокремлює такі види наочності:

- 1) Предметна – це метод навчання, коли розуміння учнів формується на основі сприйняття навчального предмета;
- 2) внутрішня, яка оперує вже наявними образами в голові школяра, для розвитку нових уявлень;
- 3) образотворча, до неї відносяться: картини живопису, фотознімки, карикатури, портрети[53, с. 134].

Метод усного навчання є основним, адже передбачає використання усної інформації для навчання учнів. При формуванні громадянської компетентності на основі уряду української держави потрібно використовувати цікаву аксіологічну інформацію яка впливатиме на чуттєвий аспект людини, та буде не просто черговим фактом, а відіб'ється на особисті учня десятого класу.

Метод роботи з текстом передбачає використання різноманітного тексту на уроках історії. Прийнято використовувати для цього методу документи та історичні джерела. Завдяки роботі з документами в учнів конкретизуються

знання з історії, педагог ознайомлює з методиками дослідження історії, формує вміння критично аналізувати різні джерела, сприяє підвищенню зацікавленості до історичного минулого. Метод роботи з текстом на уроках історії України в 10 класі варто використовувати різного типу завдання та запитання до тексту. Це може бути власне, самостійна робота учня з текстом, порівняння документів, проблемні питання до учнів до тексту і т.п. [53, с. 116-117]. Також дану тематику можна висвітлювати на позакласних заходах та практичних заняттях(див. Дод. Г)

Г. Фрейман та О. Пометун наводять класифікацію методів навчання за характером взаємодії між вчителем та учнем, а саме: активні, пасивні та інтерактивні[44, с. 109]. За пасивного методу навчання учні виступають об'єктом навчання. В активному методі навчання учні вже навпаки, стають суб'єктами навчання під час уроку. Вони виконують різноманітні творчі завдання та активно з вчителем, взаємодіють у діалозі. В даному методі вагому роль займають творчі завдання, котрі сприяють розвитку творчого мислення. До таких методів належать емпіричний, пошуковий, дослідницький та проблемний. Хоч і активний метод характеризується більшою взаємодією учня та вчителя, в цьому методі все ж таки на початку виступає виклад вчителя, після чого проходить рефлексія учнів щодо матеріалу викладення[39, с. 134].

Використовування активних методів навчання стимулює учнів до ефективного вивчення, розвитку творчого мислення та здатності до вирішення конкретних проблем. Дані методи дають змогу створити сприятливу навчальну діяльність, де учні мають змогу виявити свою творчість, здібність, аналізувати та вирішувати складні завдання, співпрацювати в команді, розвивати критичне мислення та навички комунікації.

Активні методи навчання сприяють формуванню компетентностей для ефективної реалізації особистості в умовах розвитку сучасного суспільства. Використання даних методів навчання дає змогу досягти ефективних

результатів та забезпечити формування та розвиток предметних та загальних компетентностей, що передбачає компетентнісно-орієнтований підхід у навчанні.

Задля вивчення історії урядів Української держави рекомендується використовувати такі активні методи навчання як: ситуаційний метод, метод «круглого столу», рольові та ділові ігри. Дані методи орієнтовані на індивідуальність учня, здобуття глибоких знань, його активну участь у саморозвитку, професійних навичок та творчий підхід до вирішення певних проблем.

Інтерактивне навчання це таке навчання в якому взаємодія відбувається між усіма учнями та вчителем. При інтерактивному навчанні і вчитель і учні є суб'єктами навчання. Принципом такого методу є те що учні під час уроку активно взаємодіють один з одним, а вчитель є керівником та модератором цієї взаємодії. Організувати дану взаємодію під час навчального процесу можна за допомогою таких методів як: колективний, груповий, колективно-груповий методи. Інтерактивні методи дають чималий простір для самореалізації учня[39, с. 134]. Застосування групової роботи на уроці в 10 класі вельми важливе, тому що завдяки їй відбувається соціалізація учня. Така діяльність стимулює, навчання учнів, розвиває в учнях самостійність, вміння доводити та відстоювати власну думку[40, с. 146]

Працюючи в групах, учні стикаються з різними цінностями та поглядами. Це допомагає їм усвідомити важливість таких громадянських цінностей, як демократія, права людини, рівність, справедливість та солідарність. Вони вчаться поважати ці цінності та захищати їх у своєму повсякденному житті.

Групова робота готує учнів до активної участі у громадському житті, надаючи їм необхідні знання та навички. Вони вчаться працювати в командах, брати участь у громадських проектах, організувати заходи та акції, що сприяє формуванню активної та відповідальної громадянської позиції. На уроці історії України в 10 класі під час висвітлення теми

Української держави, можна провести з учнями по такому типу, клас ділиться на дві групи, одна група повинна визначити плюси діяльності Ради Міністрів, інша група зобов'язана знайти мінуси і т.п..

Також можна використовувати роботи у парах. Парна робота дає учням змогу учням подумати та обмінятись думками з партнером, а пізніше презентувати власні роздуми іншим. Використання даного підходу дозволяє залучати дітей до вирішення завдань. Під час роботи в парах можна виконати вправи, котрі за зовсім інших умов потребували б більше часу.

Також вельми важливим елементом формування всебічно розвинутого учня, в тому числі в аспекті громадянськості, є проектна діяльність. Виконання проектів, присвячених дослідженню діяльності урядів Скоропадського, розробці презентацій, документальних фільмів, виставок сприяє розвитку творчих здібностей учнів та поглибленню знань з історії.

Проекти можуть включати аналіз різних аспектів діяльності урядів, таких як економічна політика, культурні реформи, зовнішня політика, що сприяє всебічному розумінню історичного періоду. Метод проектів є комплексом дослідницьких, графічних, пошукових, обчислювальних та інших видів робіт, котрі учні роблять під керівництвом вчителя з метою практичного вирішення певної проблеми. Проект характеризується практичною діяльністю, орієнтованою на досягнення очікуваного результату, а сам проект є його продуктом.

Метод проектів належить до активних методів навчання. Він сприяє розвитку пізнавальних і творчих навичок учнів, критичного мислення та здатності самостійно будувати свої знання й орієнтуватися в інформаційному просторі. При застосуванні методу проектів важливо поставити завдання, яке має завершитися реальним, практично значущим результатом, що буде відображений певним чином. Метод проектів передбачає спільну роботу учнівської групи, включаючи як індивідуальну, так і колективну відповідальність. Це створює сприятливі умови для соціалізації особистості та підвищує активність учнів у навчальному процесі.

Значиме місце у вихованні посідає зорієнтованість навчального процесу на індивідуальні особливості кожної дитини, її пізнавальні можливості та вікові характеристики. Вони зумовлені віком та ступенем сформованості історичних знань, умінь та навичок, а також рівнем здібностей до навчання. Лише шляхом індивідуального підходу до кожного здобувача освіти та стимулювання його активної участі в процесі навчання можна отримати максимальний результат.[53, с. 12]

Виховання громадянської компетентності ґрунтується на реалізації діяльнісного підходу під час процесу навчання, завдяки йому особа набуває новоутворення, в котрі учень вносить свою власну працю, емоції та енергію. Громадську позицію і суспільну значимість учня легше формувати завдяки діяльнісному засвоєнню явищ суспільного життя. Надзвичайно важливими складовими в школі повинні стати: ідея пріоритету прав людини, демократизація управління навчальним закладом, створення умов для громадянської активності учнів у закладі освіти[46, с. 41].

Вагомою складовою у формування громадянської компетентності є особистісно-орієнтований підхід, головним складовою під час даного підходу є інтереси здобувача освіти, його права, суверенітет, потреби та можливості. Тільки завдяки такій ієрархії, як людина, народ та держава можна реалізовувати демократичне виховання[46, с. 41].

Для формування громадянської компетентності під час уроків історії України, потрібно дотримуватись конкретних методичних вимог – принципу триєдності мети. Дана мета включає утворення чіткої громадянської позиції, повагу до України та любов до українського народу й рідної землі[33]. Для досягнення цих завдань запропоновано залучати такі методи:

- Презентації: створення та показ інформаційних матеріалів за допомогою слайдів чи відео дають можливість сприяти глибшому розумінню подій історії.

- Проекти: учні можуть займатись дослідницькою роботою над певними історичними темами, котрі дозволять їм активно досліджувати історію та розвивати свої компетенції
- Випуск стінних газет: учні до прикладу можуть підготувати інформацію про діяльність Ради Міністрів, і зробити цю газету подібною до Державного Вістника
- Створення веб-сайту з цікавою різноманітною інформацією по тематиці Української Держави і т.п..
- Підготовка музейної експозиції: створення музейної виставки дасть змогу учням більш глибоко вивчити історичний матеріал.
- Створення сторінок у соціальних мережах. До прикладу можна створити сторінку у фейсбук чи інстаграмі Ф. Лизогуба, на якій доцільно публікувати заслуги чи невдачі його діяльності, що дасть змогу не тільки розвивати творчість в учнів, а й детальніше вивчити матеріал.
- Створення відео на платформу Тік-Ток: учні матимуть змогу монтувати цікаве відео, котрі розповідають про історичні факти чи події.

Формування громадянської компетентності на основі інформації про уряди Української держави гетьмана П. Скоропадського є комплексним процесом, що включає вивчення історичного контексту, структури державного управління, обговорення демократичних цінностей і викликів, використання активних методів навчання, позакласних заходів та сучасних технологій. Такий підхід сприятиме розвитку свідомих, активних і відповідальних громадян, які зможуть ефективно брати участь у суспільному житті та сприяти розвитку демократичного суспільства в Україні.

Методичне формування громадянської компетентності під час уроків з історії України на прикладі дослідження про уряди Української Держави, можливе завдяки, особистісно-зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів.

Висновок

Дослідження урядів Української Держави періоду гетьманату Павла Скоропадського дозволило глибше зрозуміти складний і суперечливий процес державотворення в умовах постійної внутрішньої і зовнішньої нестабільності. Уряди Скоропадського зіткнулися з численними викликами, серед яких ключовими були відновлення економіки, створення ефективної системи управління, забезпечення соціального порядку та формування національної ідентичності.

Уряди Української Держави періоду гетьманату Павла Скоропадського зіграли важливу роль у спробах створення незалежної української держави. Незважаючи на досягнуті успіхи у сфері економіки, освіти, культури та дипломатії, значна залежність від зовнішніх сил, недостатня підтримка серед населення та внутрішня політична нестабільність призвели до краху гетьманату.

Аналіз діяльності урядів Скоропадського надає цінні уроки для сучасного процесу державотворення в Україні. Важливість забезпечення національного суверенітету, підтримка соціальної злагоди та політичної стабільності, а також необхідність проведення реформ, які відповідають очікуванням населення, залишаються актуальними питаннями для нинішнього та майбутнього розвитку української державності.

Досвід урядів Скоропадського свідчить про критичну важливість збалансованої зовнішньої політики. Залежність від іноземних держав може стати суттєвим чинником ризику для національного суверенітету. Тому сучасна Україна має орієнтуватися на диверсифікацію зовнішньополітичних відносин та зміцнення внутрішніх ресурсів для забезпечення стійкості своєї незалежності.

Невдачі в реалізації аграрної реформи та недостатня підтримка населення підкреслюють необхідність глибокого аналізу суспільних потреб та очікувань при розробці та впровадженні реформ. Ефективні комунікації між урядом і громадянами, прозорість у прийнятті рішень та залучення

широкого спектру суспільних груп до процесу реформування є ключовими елементами для забезпечення їх успішності.

Внутрішня політична стабільність і єдність серед політичних еліт є основою успішного управління державою. Конфлікти та суперечки між політичними силами підривають авторитет влади та знижують ефективність її діяльності. В сучасній Україні важливо створювати умови для конструктивного діалогу між різними політичними силами та забезпечення їх спільної роботи в інтересах національного розвитку.

Реформи у сфері освіти та культури, проведені урядами Скоропадського, підкреслюють важливість підтримки національної ідентичності для зміцнення державності. В сучасній Україні необхідно продовжувати розвивати національну освіту, науку та культуру, що сприяє формуванню патріотичного свідомого суспільства.

Вивчення історії урядів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського є важливим для розуміння складних процесів державотворення та формування національної державності. Незважаючи на тимчасовість і суперечливість цього періоду, досвід урядів Скоропадського надає цінні уроки, які можуть бути використані для побудови сильнішої та стабільнішої української держави в майбутньому. Ці уроки мають особливу актуальність в сучасних умовах, коли Україна стикається з новими викликами та потребує ефективних стратегій для зміцнення свого суверенітету та розвитку.

Важливою річчю на уроках історії України є формування громадянської компетентності. Інформація про уряди Української держави цілком може згодитись при виховуванні цієї ключової компетентності. Вона допомагає розвивати критичне мислення, дослідницькі навички, патріотизм та національну свідомість, а також сприяє активній участі молоді у громадському житті. Використання цієї інформації у навчальному процесі робить історію живою та актуальною, дозволяючи учням краще зрозуміти сучасні виклики та своє місце у суспільстві.

Під час уроків можна використовувати такі методи як: мозковий штурм, метод проектів, акваріум, «коло ідей», «займи позицію», рольова гра, круглий стіл, кейс-метод, ситуаційний метод.

Сучасні традиційні уроки зараз все більше переплітаються з інноваційними технологіями, які дозволяють краще візуалізувати інформацію крізь призму ігор та новітніх методик. Позакласна робота особлива тим, що в вчителя є можливість в неформальній обстановці донести до учнів історичну дійсність, а учні отримують шанс на пізнавальне дозвілля поза межами шкільної парти. До позакласної роботи ми відносимо екскурсії, експедиції, гуртки (військово-патріотичний гурток), які будуть виховувати досвідчену українську молодь.

Список використаних джерел

I. Опубліковані матеріали

1. Відручний лист голови Ради Міністрів С. М. Гербеля до Міністра Фінансів А. К Ржепецького [Електронний ресурс] // Державний вісник. – 1918. – 4 грудня (№ 80). – С. 1. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_G&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000488/80 (Дата звернення: 08.02. 2024)
2. Відручний лист пана Гетьмана пану голові Ради Міністрів [щодо боротьби зі спекуляцією] [Електронний ресурс] // Державний вісник. – 1918. – 26 черв. (№ 19). – С. 1. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001096>. (Дата звернення: 15. 01. 2024)
3. Грамота Гетьмана всієї України та військ козацьких до народу українського [Електронний ресурс] // Державний вісник. – 1918. – 2 листоп. (№ 66). – С. 1. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/pdfjs/web/viewer.html?file=/E_LIB/PDF/00000488/66.pdf#page=1. (Дата звернення: 05. 02. 2024)
4. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923: документально-наукове видання. В 2-х т. – Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 року / Упорядн. К. Ю. Галушко. – К.: Темпора, 2002. – 352 с. [966-95991-5-6.pdf \(history.org.ua\)](http://966-95991-5-6.pdf(history.org.ua)) (Дата звернення: 15. 10. 2024)
5. Закони про тимчасовий державний устрій Української Держави [Електронний ресурс] // Державний вісник. – 1918. – 16 трав. (№ 1). – С. 1–2. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001096>. (Дата звернення: 07. 01. 2024)
6. Ковалевський М. При джерелах боротьби: Спомини, враження, рефлексії. – Інсбрук, 1960. – С. 717
7. Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text>. (Дата звернення: 19. 02. 2024)
8. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ; – Філадельфія, 1995. – 493 с. [Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 - Павло Скоропадський - Тека авторів - Чтиво \(chtyvo.org.ua\)](http://Спогади.Кінець1917–грудень1918-ПавлоСкоропадський-Текаавторів-Чтиво(chtyvo.org.ua)) (Дата звернення: 11. 10. 2023)

9. Ухвалений Радою Міністрів Статут Державної Канцелярії [Електронний ресурс]// Державний вісник. — 22 червня.(№18) – С. 2 Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_G&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000488/18 (Дата звернення: 20. 01. 2024)
10. Ухвалений Радою Міністрів закон про відміну закону про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради Міністрів, розгляд у Раді, затвердження їх і про форми та порядок оголошення законів [Електронний ресурс]// Державний вісник. — 9 червня.(№12) – С. 1 Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_G&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000488/12 (Дата звернення 19. 01. 2024)
11. Ухвалений Радою Міністрів закон про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями [Електронний ресурс] // Державний вісник. – 1918. – 16 червня. (№ 15). – С. 1. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_G&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000488/15 (Дата звернення: 18. 01. 2023)
12. Чикаленко Є. Щоденник (1918–1919) / Передмова та примітки Т. Осташко. – К.: Темпора, 2011. – 424 с.

II. Монографії та статті

13. Верстюк В. М.П.Василенко: ходіння у владу (громадсько-політична та урядова діяльність 1917-1918 рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. - 2007. - 16. - С. 116-133.
14. Верстюк В., Гай-Нижник П., Коник С. та ін. Науково-документальна збірка до 90-річчя запровадження державної служби в Україні. - К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2008. - 124 с.
15. Вороненко В., Кістерська Л., Матвеева Л., Усенко І. Микола Прокопович Василенко. – К.: Наукова думка, 1991. – 272 с.
16. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко ; [гол. ред. С. Головка]. – Київ: Либідь, 1997. – 373

17. Дмитришин В. Повалення німцями Центральної Ради у квітні 1918 року: нові дані з німецьких архівів. // Політологічні читання. - 1994. - №1. - С. 104-120
18. Михненко А. М. В. В. Вороненко, Л. Д. Кістерська, Л. В. Матвеева, І. Б. Усенко. Микола Прокопович Василенко / Михненко А. М. // Український історичний журнал. - 1995. - № 5. - С. 127-130. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_1995_5_127
19. Несук М. Драма вибору. Відносини України з Центральними державами у 1917-1918 рр. – К.: ЗАТ Вид-во «Політична думка», 1999. – 274 с.
20. Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина: Історико-архівні нариси. – К., 2003. – 282 с.
21. Пиріг Р. Одна доба прем'єрства Миколи Устимовича (29 - 30 квітня 1918 року) : збірник наукових трудов / Р. Пиріг // Проблеми вивчення історії української революції 1917-1921 років / Голов. ред. В.Ф. Верстюк. - К. : Ін-т історії України НАНУ, 2014. - Вип. 10. - С. 105-118
22. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2016. – 518 с.
23. Пиріг Р.Я. Діяльність Федора Лизогуба щодо організації роботи уряду Української Держави (травень – листопад 1918 р.) // Український історичний журнал. - 2011. - № 5. - С. 61-80.
24. Пиріг Р.Я. Центральна Рада й німецьке військове командування в Україні: проблеми взаємовідносин (лютий — квітень 1918 р.) // Український історичний журнал. - 2007. - № 2. - С. 47-63.
25. Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2011. – 336 с.
26. Реєнт Олександр Павло Скоропадський на чолі Української держави / Реєнт Олександр // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. - 2003. - 10. - С. 144.
27. Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. - К. : Наук. думка, 1996. - (Пам'ятки історії України. Сер. V. Джерела новітньої історії). - Т. 2 : 10 грудня 1917р. - 29 квітня 1918р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.] ; ред. В. А. Смолій [та ін.]. - [Б. м.] : [б.в.], 1997. - 422 с.
28. Уряди України у ХХ ст.: Науково-документальне видання / НАН України. Ін-т історії та ін.; Н. П. Барановська, В. Ф. Верстюк, С. В. Кульчицький та ін. – К.: Наук. думка, 2001. – 607 с.

III. Дисертації та автореферати дисертації

29. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / О. А. Кучер. – К., 2014. – 252 с.
30. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Т. М. Смагіна. – К., 2007. – 267 с

IV. Підручники і методичні посібники

31. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>. (Дата звернення: 11. 02. 2024)
32. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти: Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проекту "Громадянська освіта – Україна" [Текст] // Історія в школах України. — 2006. — № 8. — С. 4-11.
33. Колган О.В. Щодо формування громадської компетентності під час викладання курсу «Основи термінознавства» для студентів-філологів [Текст] / О.В. Колган // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. — 2017. — № 2 (77). — С. 144-149.
34. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. — К.: Школяр, 2017. — 24 с.
35. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності [Текст] // Освіта України. — 2000 . — № 32. — С.5-21.
36. Концепція громадянської освіти у школах України [Текст] // Шлях освіти. — 2001. — № 1. — С. 7-28
37. Кудряченко А. І. Політична історія України ХХ століття: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Кудряченко, Г. І. Калінічева, А. А. Костиря. — К.: МАУП, 2006. — 696 с.
38. Мацейків Т. І. Потенціал курсу історії України у формуванні громадянської компетентності старшокласників. Інститут педагогіки НАПН України. С. 1–10

- 39.Мацейків Т. І. Шляхи, форми та методи формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках історії України. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – Вип. 75 (т. 1) – С. 132–136.
- 40.Надольська О. А. Групова робота на уроках історії як засіб соціалізації учнівської молоді. Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 1(45). – С. 144–151
- 41.Новий тлумачний словник української мови. укладачі: В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Вид-во «Аконіт», 2000. Т. 2. 912 с
- 42.Овчарук О. В. Характеристик освіти для демократичного громадянства: європейський контекст / О. В. Овчарук // Постметодика. - 2013. - № 3. - С. 48-54. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2013_3_12. (Дата звернення 14. 02. 2024)
- 43.Победаш І. В. Сутнісна характеристика громадянської компетентності в науковій літературі [Текст]/ І.В. Победаш// Вісник. Серія : Педагогічні науки— 2016. — № 137. — С. 275-279.
- 44.Пометун О. І , Фрейман Г.Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – 328 с.
- 45.Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті [Текст] /О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 66–72
- 46.Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі [Текст]: метод. посіб./ О.І. Пометун. —К.:ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. — 208 с.
- 47.Пометун О. І. Реалізація компетентнісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. Український педагогічний журнал. – 2015. – № 2. – С. 146–157.
- 48.Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. Український педагогічний журнал. – К., 2018. – № 2. – С. 34–41
- 49.Савченко В. А. Павло Скоропадський - останній гетьман України – Харків: Фоліо, 2008. – 378 с.

50. Степанова Н. М. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Черкаси. 2014. 42 с.
51. Супруненко А.Г. Громадське виховання школярів на уроках історії в загальноосвітній школі [Текст]/ А. Г. Супруненко// Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2013.— Вип.30(83).— С. 502-508.
52. Сухомлинський В.О. Вибрані твори [Текст]: в 5 т. / В.О. Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1977. — Т. 5. Статті. — 639 с.
53. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

Додатки

Додаток А

Микола Сахно-Устимович

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D1%85%D0%BD%D0%BE-%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (Дата звернення: 08. 05.2024)

М. Василенко

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (Дата звернення: 09. 05 2024)

Ф. Лизогуб

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B3%D1%83%D0%B1_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%80_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (Дата звернення: 10. 05. 2024)

Сергій Гербель

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (Дата звернення: 14. 05. 2024)

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок

Дата

10 клас

Тема: Уряди Української Держави П. Скоропадського

Мета:

навчальна:

- Розповісти про діяльність Ради Міністрів Української Держави
- Ознайомити з очільниками Ради Міністрів Української Держави
- Охарактеризувати діяльність Прем'єр Міністрів уряду

розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (на основі вивчення теми «Уряди Української Держави П. Скоропадського» роботи з джерел, з таблицями, картою);/логічна, хронологічна, просторова, аксіологічна
- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою (карта Української Держави за часів П. Скоропадського);/просторова
- розвивати вміння аналізувати та порівнювати історичні факти (на основі аналізу документу, завдання з картою);/ логічна,*просторова*
- розвивати навички роботи з поняттями (на основі гри «анаграма»); /інформаційна, логічна
- розвивати хронологічну компетентність (на основі виконання завдань та усних відповідей на знання та розуміння дат(хронології);;/хронологічна
- формувати вміння визначати вплив історичних подій на життя людей(на основі інформації про значення діяльності гетьманського уряду П. Скоропадського);/ логічна, аксіологічна,
- формувати вміння характеризувати історичної постаті (на основі методу «гранування» «прес» «персона грата» «рольова гра»);/аксіологічна
- Розвивати навички роботи з джерелами(на основі завдання «мовою документів») /інформаційна, логічна
- Розвивати творчість(на основі завдання «рольова гра», сенкан)/творча
- Розвивати навички роботи з таблицями(завдання з заповненням таблиць)/логічна, інформаційна
- розвивати просторову компетентність(завдання з картою)/*просторова*

виховна:

- виховувати почуття поваги до історії (на основі інформації про Українську Державу);/аксіологічна, особиста

- виховувати патріотичні почуття та почуття гордості за співвітчизників, які своєю активною діяльністю зробили великий внесок у розвиток історії України (на основі бібліографічної довідки про історичних персоналій);/особиста, аксіологічна
- виховувати інтерес до історії (на основі інформації про особливості розвитку Української Держави.);/аксіологічна, особиста
- виховувати вміння працювати в колективі (командна робота під час завдання «мовою джерел», робота в парах); /комунікативна, логічна
- формувати критичне мислення (на основі виконання завдань «мозковий штурм» , «Фішбоун» та роботи з документом, кроссенс);/логічна
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань (виконання завдань у парах,);/комунікативна, логічна
- формувати мовленнєву компетентність(шляхом усних відповідей, міркувань (метод «Мозкова атака», метод «мікрофон» та гра», «рольова гра»);/мовленнєва, логічна
- викликати почуття відповідальності за боротьбу за українську державу(на основі інформації про період гетьманування П. Скоропадського);/ громадянська, особиста

Тип уроку: Практичне заняття

Обладнання: підручник «Історія України.», 10 клас, Олександр Гісем, Олександр Мартинюк - 2018 атлас «Історія України» 10 клас, роздатковий матеріал(Додатки)

Основні дати: 29 квітня 1918 р. – державний переворот у Києві. Проголошення П. Скоропадського гетьманом України.

30 квітня 1918р. - «Грамота до всього українського народу», якою Центральна і Мала Ради розпускалися, а міністри звільнялися з посад.

Серпень 1918 р. – утворення антигетьманського Українського національного союзу.

13 листопада 1918 р. – утворення Директорії на чолі з В. Винниченком. Початок антигетьманського повстання.

14 листопада 1918 р. – грамота П. Скоропадського про федерацію з Росією.

24 листопада 1918р. - урочисте відкриття Української Академії наук (УАН), перший президент - В.Вернадський; з 1921 р. — Всеукраїнська Академія наук, з 1994 р. — Національна Академія наук України

14 грудня 1918 р. – війська Директорії вступили до Києва. П. Скоропадський зрікся влади.

Основні терміни: переворот, Гетьманат, Українська Держава

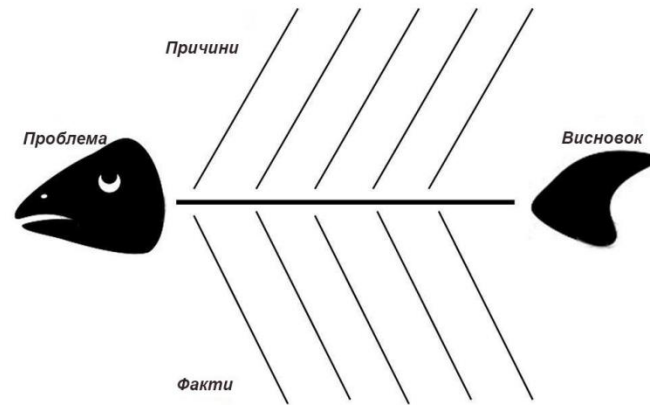
Основні історичні постаті: П. Скоропадський, М. Сахно-Устимович, М. Василенко, Ф. Лизогуб, С. Гербель, І. Огієнко, В. Вернадський, В. Липинський, Д. Дорошенко, Г. Нарбут

План уроку

- 1.Гетьманський переворот
2. Очільники Ради Міністрів Української Держави

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	<p>Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку.</p> <p>Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.</p> 		
3 хв	II. Мотиваційний етап		<p style="text-align: center;">КРОССЕНС</p> <p>Учні називають асоціативний ряд, визначають логічні зв'язки зображень. Роблять висновки щодо причин кризи в політичному та соціальному житті УНР</p>	Логічна

2 хв	III. Актуалізаційний етап		<p>Метод «Мікрофон»:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чи згодні ви із твердженням, що більшовицька влада була встановлена в Україні шляхом жорстокого насильства? • Чи свідчили події кінця 1917 — початку 1918 рр. про те, що Українська революція зазнала поразки? • Якими були причини невдач Центральної Ради наприкінці 1917 — на початку 1918 рр.? <p>Мозковий штурм - А що в цей час відбувалося у світі?</p>	Мовленнєва, інформаційна Логічна, мовленнєва
20 хв	IV. Етап вивчення нового матеріалу		<p>«Мовою джерел» (Додаток А) ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ ДО ДОКУМЕНТА</p> <p>а) Наскільки переконливими вважаєте ви аргументи П. Скоропадського на користь необхідності державного перевороту, ліквідації Центральної Ради і утвердження гетьманату?</p> <p>б) Чи вважаєте ви Скоропадського сміливим і переконливим діячем? Як ви розумієте дану цитату, і що потрібно було робити на думку Грицака?</p> <p>«Фішбоун» Чому М. Сахно-Устимовича було обрано очільником уряду тільки на один день?</p>	Інформаційні, логічна Логічна

«КОЛО ІДЕЙ»

Застосувавши метод інтерактивного навчання «*Коло ідей*» записати факти, що вплинули на прихід до влади гетьмана Скоропадського.

-Як вважаєте це правильно що Скоропадський дивився не на приналежність до партій а на професійність, і чи є це актуально досі
Перегляньте схему підручника на ст. 57

Поясніть за схемою, як була організована влада в Українській Державі?

Логічна,
інформацій
ні

Інформацій
ні

			<p>«Мовою документів» Клас ділиться на 2 групи, кожна отримує історичний документ із завданням (Додаток Б)</p> <p>Група 1 ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ДОКУМЕНТА</p> <p>а) Чому гетьман обрав саме такий політичний лад для України і зосередив в своїх руках всі гілки влади? б) Які верстви населення могли підтримувати такий режим?</p> <p>Група 2 ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ДОКУМЕНТА (Додаток В)</p> <p>а) Якими аргументами П. Скоропадський обґрунтовує необхідність гетьманського перевороту? Наскільки переконливі ці аргументи? б) На яких принципах обіцяв будувати гетьман П. Скоропадський економічне і соціально-політичне життя України?</p> <p>Калейдоскоп “Персона грата” – представлення історичного портрета на основі біографічних довідок (Додаток Г)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Хто цей діяч?</i> 2. <i>Звідки походив?</i> З якого населеного пункту та якої країни родом? Хто були його батьки, де отримав освіту? 3. <i>Що цікавого про нього відомо?</i> 4. <i>Де проявив себе?</i> Ким був (фах, посади, захоплення, уподобання) і чиї інтереси відстоював? На що найбільше звертав увагу, а чим нехтував? З 	<p>Інформаційна, логічна</p> <p>Інформаційна, логічна</p> <p>Інформаційна, логічна, аксіологічна</p>
--	--	--	---	--

			<p>чим це пов'язано? 5. <i>Що зробив для України? Якими вчинками та справами відзначився діяч? Які помилки допустив?</i> 6. <i>Як ви оцінюєте його як особистість і професіонала? Відповідь обґрунтуйте.</i> 7. <i>Уявіть себе на місці діяча. Що б ви змінили, якими б шансами скористалися?</i></p> <p>Метод «Гронування» Дати оцінку діяльності у сфері внутрішньої політики гетьмана П.Скоропадського.</p> <p>Проаналізуйте карту. » 1. Визначте, які території охоплювала Українська Держава гетьмана П. Скоропадського. Порівняйте їх з: 1) Автономною Україною в кордонах, окреслених «Інструкцією Тимчасового уряду Генеральному секретаріатові»; 2) Українською Народною Республікою в кордонах, заявлених Третім Універсалом Центральної Ради; 3) Українською Народною Республікою за Брестським мирним договором. » 2. Про які проблеми внутрішньої та зовнішньої політики Української Держави свідчить карта? Поміркуйте, чим вони були зумовлені.</p>	<p>Аксіологічна, Просторова, інформаційні</p>
--	--	--	--	--

- Головним напрямом зовнішньої політики гетьмана були відносини з країнами...
- Коли був підписаний договір з небільшовицькою Росією?
- У скількох країнах світу Українська держава Павла Скоропадського мала свої представництва?

- Проаналізуйте зовнішньополітичну діяльність Скоропадського? У чому полягало її значення?

Робота в парах.

- Пригадайте, коли П. Скоропадський відправив у відставку Ф. Лизогуба? (14 листопада 1918 р.)
- Яке завдання отримав новий уряд? (Утілювати в життя зовнішньополітичний курс на федеративний зв'язок із

Логічна,
інформацій
на

інформацій
на

логічна

комунікати
вна,
хронологіч
на,
інформацій
ні

логічна

			<p><i>майбутньою не більшовицькою Росією)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Що спонукало гетьмана до об'єднання з Росією? <p>Мозковий штурм: Чому гетьманський режим зазнав поразки?</p> <p>Рольова гра:</p> <p>Один Учень у ролі С. Гербеля а інші учні ставлять до нього питання</p> <p>Робота в групах Складіть й заповніть таблицю «діяльність очільників уряду Української Держави П. Скоропадського».(Додаток Г)</p>	<p>комунікати вна,</p> <p>Комунікат ивна, логічна, інформацій ні</p>
5 хв	V. Системат изація знань		<p>Метод «Прес» Яку б оцінку діяльності Урядів Української держави дали ви? Уряди Української держави були проукраїнські, чи вони проводили оманливу політику?</p> <p>«Анаграма» учні повинні скласти слова та пояснити їх значення. Кожен учень відповідає по слову: юетдб'ж кзаовоцт бокарцванєь міяоархн, пеотвоєрр</p>	<p>Аксіологіч на, інформацій на</p> <p>Логічна</p>

			<p>Вікторина https://learningapps.org/view8421573</p> <p>«Незакінчені речення»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Для мене було корисно дізнатись про... 2. Для себе я зробив висновки... 	
3 хв	VI. Висновки	<p>Унаслідок державного перевороту 1918 р. було усунуто УЦР і проголошено владу гетьмана П. Скоропадського. Внутрішньополітична діяльність гетьмана була спрямована на позитивні зміни й заходи, які, однак, були негативно сприйняті в суспільстві. Уряд Української Держави протягом коротко свого терміну існування змінив 4 прем'єр міністрів, проте відзначився високою результативністю за такий короткий проміжок, особливу заслугу потребує Ф. Лизогуб, котрий професійно і якісно виконував свою роль/ інформаційна</p>		
1 хв	VII. Домашнє завдання		<p>написати есе на тему: «Здобутки та прорахунки Української держави». Виготовте інфоплакат «Діяльність уряду Ф. Лизогуба.»</p>	інформаційна

Додатки план-конспекту

Додаток А

П. Скоропадський про обставини, які спричинили переворот 29 квітня 1918 р.

Багато людей критикують мій крок і злим оком дивляться на возстановлення Гетьманства. Зовсім зрозуміло, чому так відносяться до цього факту вороги української державності. Оправдувати відновлення і зміцнення державної української традиції не можуть ті, що хочуть, аби не було Української держави. Відповідати їм на роблені мені закиди - безцільно, Але тим, що звать себе українцями, мені хочеться поки що сказати лише одне: пам'ятайте, що коли б не було мого виступу, німці, кілька днів пізніше, завели б на Україні звичайне генерал-губернаторство. Воно було б оперте на загальних основах окупації і нічого спільного з українством, розуміється, не було б. Тим самим не було б Української держави, яка реально появилася на світовій арені хоч в цьому короткому періоді Гетьманства. А це значить, що ідея української державності в очах чужих і своїх здавалася б і досі нездійсненою утопією. Від часів Гетьманства 1918 р. державність українська стала фактом, з яким світ рахувався і буде рахуватись... Писано у березні-травні 1919 р. в Лозанні.

Гетьман Павло Скоропадський. Спомини., -К.: Україна, 1992. - С. 111-112.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ ДО ДОКУМЕНТА

1. Документ № 1.

а) Наскільки переконливими вважаєте ви аргументи П. Скоропадського на користь необхідності державного перевороту, ліквідації Центральної Ради і утвердження гетьманату?

б) Чи вважаєте ви Скоропадського сміливим і переконливим діячем?

Додаток Б

Із закону «Про тимчасовий державний устрій України»

1. Влада управління належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави.
2. Гетьман стверджує закони, і без його санкції ніякий закон не може мати сили.
3. Гетьман призначає Отамана Ради Міністрів, Гетьман затверджує і скасовує Кабінет у повному складі.
4. Гетьман є вищій керівничий всіх зносин Української Держави з закордонними державами.
5. Гетьман є Верховний Воевода Української Армії і Флота.
9. Первенствующа в Українській Державі є віра християнська, православна.
44. Порядкуючий Генеральний Суддя та всі Генеральні Судді призначаються Гетьманом.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ДОКУМЕНТА

2. Документ № 2.

- а) Чому гетьман обрав саме такий політичний лад для України і зосередив в своїх руках всі гілки влади?
- б) Які верстви населення могли підтримувати такий режим?

Додаток В

З грамоти П. Скоропадського «До всього українського народу»

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ!

Всім Вам, козаки та громадяни України, відомі події останнього часу, коли джерелом лилася кров кращих синів України і знову і знову відродившаяся Українська Держава стояла коло краю загибелі.

Спаслась вона, дякуючи могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні своєму слову, продовжують і по цей час боротись за цілість і спокій України.

При такій піддержці у всіх зародилась надія, що почнеться відбудування порядку в Державі й економічне життя України вийде, врешті, в нормальне русло. . Але ці надії не справдились. Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього. Бешкети і анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробітниця збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті для багатющої колись-то України встає грізна маара голоду.

...Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

Права приватної власності - як фундаменту культури і цивілізації, відбудовуються в повній мірі, і всі розпорядження бувшого Українського уряду, а рівно Тимчасового уряду російського, відмінюються і касуються. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по купівлі-продажі землі.

Поруч з цим будуть прийняті міри по відчуженню земель по дійсній їх вартості від великих власників, для наділення земельними участками малоземельних хліборобів.

Рівнозначно будуть твердо забезпечені права робітничого класу. В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи...

Гетьман Всієї України Павло Скоропадський. Отаман Ради Міністрів М. Устимович 29 квітня 1918 р.

м. Київ

Державний вісник. - 1918. - 16 травня.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО ДОКУМЕНТА

3. Документ № 3.

- Якими аргументами П. Скоропадський обґрунтовує необхідність гетьманського перевороту? Наскільки переконливі ці аргументи?
- На яких принципах обіцяв будувати гетьман П. Скоропадський економічне і соціально-політичне життя України?

Додаток Г

Бібліографічна довідка

М. Сахно-Устимович. За походженням — із сім'ї полтавських землевласників Сахнів-Устимовичів, за освітою — інженер-технолог. Великий землевласник, мав понад 3500 десятин землі, винокурню, конезавод, мастки, будинки в Києві та Харкові. Побрався з Любов'ю — донькою харківського професора Кузнецова, виховали п'ятьох дітей. Очолював Хорольське сільськогосподарське товариство. Позиціював себе як українець, по мастку завжди ходив у козацьких шароварах, вишитій сорочці, чумарці, смушевій шапці. У своєму кабінеті мав погруддя Тараса Шевченка та Миколи Гоголя.

1917 — приєднався до українського національного руху, увійшов до складу Генеральної козачої ради Українського вільного козацтва. Діяльний член підпільної монархістської «Української громади» (пізніше «Української народної громади»), яка 29 квітня 1918 року прийшла до влади і встановила гетьманське правління Скоропадського.

Після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського Сахну-Устимовичу доручили формувати уряд (перший виконувач обов'язків отамана (голови) Ради Міністрів Української Держави — до 30 квітня 1918). Офіційного документа про призначення на посаду не було. Разом із гетьманом Скоропадським підписав «Закони про тимчасовий державний устрій України». Надалі відмовився від посади через небажання партії соціалістів-федералістів долучитися до формування уряду.

Залишивши 30 квітня найвищий ешелон влади, очолив департамент скотарства в Міністерстві земельних справ.

Федір Лизогуб (1851–1928) народився в містечку Седнів на Чернігівщині. Походив зі старовинного козацько-старшинського роду. Батько — Андрій Іванович, близький знайомий Тараса Шевченка. Мати — Надія Дмитрівна Дуніна-Борковська, представниця старовинного дворянського датсько-польського роду. 1901 року обраний головою Полтавської губернської земської управи. Ініціював спорудження в Полтаві будинку земства в стилі українського модерну, пам'ятника Івану Котляревському, фінансував видання його творів, сприяв відкриттю музеїв. За часів Гетьманату Скоропадського — голова Ради Міністрів Української Держави і міністр внутрішніх справ. На цих посадах мав заслуги в економічній стабілізації, розбудові сухопутних військ, військово-морського флоту, козацтва й Державної варти, налагодженню широких міжнародних зв'язків. За час його прем'єрства Україна відкрила 11 дипломатичних і до 50 консульських представництв у 20 країнах світу, а на своїй території — 12 дипломатичних і 42 консульських представництв від 24 держав. У гуманітарній сфері: відкрито 150 українських гімназій і 2 університети, запроваджено обов'язкове вивчення української мови, видруковано кілька мільйонів підручників, засновано Національний архів, Національну бібліотеку, Українську академію наук, художню галерею й інші заклади культури. Після 14 листопада 1918 року склав повноваження і виїхав за кордон. Мешкав у Югославії. Помер у Белграді.

Дмитро Дорошенко (1888–1951) народився в Єлисаветграді (нині – Кропивницький). Нащадок Никона Дорошенка – рідного брата гетьмана України Петра Дорошенка. Освіту здобував у Варшавському, Петербурзькому, Київському університетах. Викладав історію, займався журналістикою. Засновник київської та катеринославської “Просвіт”. У березні 1917 року обраний членом Центральної Ради від Української партії соціалістів-федералістів. Невдовзі – крайовий комісар Галичини й Буковини; з вересня – Чернігівський губернський комісар. Співзасновник видавництва “Сіверянська думка”.

Із травня 1918 року – міністр закордонних справ в уряді Павла Скоропадського. Доклав чимало зусиль для міжнародного визнання Української Держави, відкриття дипломатичних представництв у Румунії, Польщі, Швейцарії, Фінляндії та низки українських консульств за кордоном. За його сприяння Брестський мир ратифіковано країнами Четверного союзу. Після падіння Гетьманату викладав у Кам’янець-Подільському університеті. З 1920 року в еміграції. Опублікував близько тисячі праць з української історії, історії культури, церкви, літератури, в тому числі “Нарис історії України” та “Історія України 1917–1923”. Був професором в університетах Європи, США та Канади. Помер у Німеччині в 1951 році.

Георгій Нарбут (1886–1920) народився на хуторі Нарбутівка неподалік Глухова (сучасна Сумщина) в родині нащадків давньої козацької старшини. Навчався в Глухівській гімназії, де дебютував як художник на повітовій виставці. Малярству навчався в Петербурзі, входив до об’єднання “Світ мистецтва”, ілюстрував казки Ганса Крістіана Андерсена, байки Івана Крилова, брав участь у виставці “Ломоносов і Єлисаветинські часи” в Петербурзі з окремою залогою на українську тематику.

Навесні 1917 року в Петербурзі увійшов до групи митців, котрі виступили з вимогами щодо охорони пам’яток старовини. У березні приїхав до Києва впорядковувати мистецькі коштовності царського палацу. Подружився із Павлом Тичиною, Лесем Курбасом, Михайлом Семенком. Один із ініціаторів створення Української академії мистецтв, згодом її ректор. Нарбут створював ескізи військових мундирів, упаковок та етикеток для товарів, розробив поштові марки УНР, державні папери: банкноти, грамоти, листівки. Його авторству належать проекти Державного Герба і Печатки Української Держави. У 1919 році почав роботу над “Абеткою” українською мовою. Завершити не вдалося. За більшовиків працював над оформленням журналів, політичними карикатурами на білогвардійців, ілюстрував книги. Великим задумом була робота над “Енеїдою” Івана Котляревського. Встиг виконати лише одну ілюстрацію.

Помер від тифу 23 травня 1920 року в Києві, похований на Байковому кладовищі.

Микола Василенко (1866–1935) народився в селі Есмань (нині – Сумська область). Освіту отримав у Юр’ївському (Тартуському) та Новоросійському (Одеському) університетах. Працював у Києві педагогом і журналістом, плідно співпрацював із журналом “Киевская старина”. Брав активну участь у житті громади, на сторінках видань відстоював ідею української державності. За це був ув’язнений

протягом року. Після покарання вступив до Українського наукового товариства в Києві, редагував його видання. У 1909 році знов зазнав переслідування – його звинуватили в українському сепаратизмі.

Від 1917 року керував Київською шкільною округою, а від січня 1918-го – член колегії Генерального суду. За часів Гетьманату був премер міністром уряду Української Держави з 30 квітня по 7 травня пізніше був призначений міністром народної освіти та мистецтва, очільником Державного сенату. На посаді міністра проводив політику українізації освітніх закладів, став співорганізатором Українського державного університету в Києві й Українського державного Кам'янець-Подільського університету. 1920-ті – голова соціально-економічного відділу Всеукраїнської академії наук, очолював комісію з вивчення українського права. 1924 року засуджений до 10 років ув'язнення, але незабаром амністований без права займати керівні посади в Академії. Помер у Києві.

Іван Огієнко (1882–1972) народився в Брусиліві на Київщині (нині – Житомирщина). Навчався в Київському університеті святого Володимира. Брав участь у роботі “Просвіти”, Українському науковому товаристві в Києві, Товаристві любителів давньої писемності. Приват-доцент Київського університету святого Володимира. Із весни 1917 року – організатор системи вищої школи в Україні, співзасновник Українського народного університету, Української педагогічної академії. Із жовтня 1918 року ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету. У 1919 році на посаді міністра народної освіти ухвалив “Головніші правила українського правопису”. На чолі Міністерства віросповідань розробляв план дерусифікації церкви, реформував духовну освіту, створив комісію для перекладу Біблії. Засновник видавництва “Українська автокефальна церква”, головний уповноважений Ради народних міністрів Директорії УНР із організації і проведення на Софійському майдані столиці проголошення Акта злуки. Після 1921 року займався викладацькою та видавничою діяльністю у Львові, Варшаві, Празі. У 1940 році прийняв чернечий постриг під ім'ям Іларіон. 1944 року його висвячено на митрополита Холмського і Підляського. Влітку 1944 року емігрував до Канади. Там став першоієрархом Української греко-православної церкви. Переклав українською мовою Біблію (вийшла в Лондоні у 1962 році). Помер у Вінніпезі.

Володимир Вернадський (1863–1945) народився в Петербурзі в родині професора політичної економії і статистики, який закінчив Київський університет і багато років у ньому викладав. Дитинство минуло в Харкові, Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету і зі званням кандидата наук залишився при ньому хранителем Мінералогічного кабінету для підготовки до професорства. У 1888–1890 роках стажувався за кордоном. Повернувшись працював у Московському університеті (з 1899-го – професор), керував геологічними дослідженнями на Лівобережній Україні, Кавказі, Уралі, у Криму і Польщі. У 1914 році очолив геологічний і мінералогічний музей Петербурга. Із червня 1917 року жив в Україні, а через рік очолив у Києві комісії з організації Української академії наук, Української національної бібліотеки, з питань вищої школи. У жовтні обраний першим президентом Академії

наук. У 1920 році став ректором Таврійського університету, а на початку 1922 року – директором Державного радієвого інституту. Наступні 5 років у Сорбонні читав курс геохімії, викладав у Карловому університеті в Празі, автор монографій “Нариси з геохімії”, “Біосфера”, “Кілька слів про ноосферу” та інших, організатор відділу живої речовини в АН СРСР, Комісії з вивчення важкої води, вивчення проблеми “життя в космосі”.

В’ячеслав Липинський (1882–1931) народився в селі Затурці (нині – Волинська область). Нащадок старовинного шляхетського роду. Освіту отримав у Житомирській чоловічій гімназії, Київській 1-й класичній, Ягеллонському університеті. Студіював у Женевській Вищій школі політичних наук (Швейцарія). До Першої світової мешкав у Кракові. Там активно розбудовував українську політично-культурну справу, організовував з’їзди українців польської культури, піднімав питання національної ідентичності в періодичних виданнях. Як політик був прихильником суверенної української державності. Ідею самостійності України сформулював у 1911 році та проголосив у Львові на таємній нараді гуртка емігрантів. У роки Першої світової війни брав участь у Східнопруській операції. 1917 року залишив службу. Влітку став один із лідерів Української демократичної хліборобської партії. Під час Гетьманату призначений послом Української Держави в Австро-Угорщині. За Директорії – дипломатичний представник УНР в Австрії. Докладав зусилля для міжнародного визнання УНР. Однак від червня 1919-го – в Австрії на еміграції. У 1920 році – співзасновник позапартійної організації “Український союз хліборобів-державників”, написав її статут. Автор політичного трактату “Листи до братів-хліборобів”, в якому критикував українську революційну демократію. Від 1926 року мешкав у Німеччині, очолив український монархічний рух. Помер у санаторії поблизу Відня. Похований в Україні в селі Затурці. Стверджував: “Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути”

Додаток І

Таблиця по діяльності очільників уряду Української Держави П. Скоропадського

Очільники уряду Української Держави	М. Сахно-Устимович	М. Василенко	Ф. Лизогуб	С. Гербель
Час правління				
Політичні погляди				
Досягнення				
Невдачі				
Зовнішня політика				
Внутрішня політика				